

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XVII-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

XIII заседание, четвъртъкъ, 7 ноемврий 1914 г.

(Отварито отъ прѣдседателя г. д-ръ Д. К. Вачовъ, въ 3 ч. 25 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Г. секретарь ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители, за да се види броятъ на присѣдствуващитѣ.

Секретарь М. Зелновъ: (Прочита списъка. Отсѣдствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Недѣлко Атанасовъ, Димитъръ Благоевъ, Александъръ Ботевъ, Костадинъ Василевъ, Атанасъ Германски, Иванъ Гешевъ, д-ръ Стоянъ Даневъ, Юрданъ Дечевъ, Александъръ Димитровъ, Гочо Димовъ, Василъ Димчевъ, Иванъ х. Ивановъ, Лазаръ Лазаровъ, Петъръ Лисевъ, Коста Лулчевъ, Никола Мушановъ, Никола Наумовъ, Василъ Николовъ, Константинъ Панайотовъ, Кръстю Пастуховъ, Иванъ Симеоновъ, д-ръ Паскалъ Табуриновъ, Теодоръ Теодоровъ, Константинъ Торлаковъ, Теню Узуновъ и Стоянъ Шиваровъ)

Прѣдседателъ: Отъ 245 народни прѣдставители отсѣдствуватъ 26, налице сж 219. Слѣдователно, има нужното число народни прѣдставители, за да може да се състои засѣданието.

Прѣдседателството е разрѣшило слѣднитѣ отпуски:

На шуменския народенъ прѣдставител г. Юрданъ Дечевъ — 5-дневенъ отпускъ, по болестъ, начиная отъ 5 того.

На врачанския народенъ прѣдставител г. Иванъ Симеоновъ — 3-дневенъ отпускъ, начиная отъ 6 того.

На търновския народенъ прѣдставител г. Никола Мушановъ — 2-дневенъ отпускъ, начиная отъ 6 того.

На плѣвенския народенъ прѣдставител г. Теодоръ Лукановъ — 1-дневенъ отпускъ.

На варненския народенъ прѣдставител г. Константинъ Торлаковъ — 3-дневенъ отпускъ, начиная отъ 7 того.

На плѣвенския народенъ прѣдставител г. Александъръ Димитровъ — 1-дневенъ отпускъ, за днесъ.

Народниятъ прѣдставител г. д-ръ Еню Разпоповъ е далъ заявление, въ което излага причинитѣ, по които иска отпускъ за 31 октомврий и 1 ноемврий,

когато е отсѣдствувалъ. Прѣдседателството счита причинитѣ за уважителни и уважава това му искане да се счита на 31 октомврий и 1 ноемврий, че е билъ въ отпускъ.

Постъпили сж слѣднитѣ законопроекта:

Отъ Министерството на войната — законопроектъ за откриване желѣзнопътни училище при желѣзнопътната дружина и телеграфо-пощенско — при телеграфната дружина.

Отъ Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти — законопроектъ за измѣнение и допълнение на нѣкои членове отъ закона за Българската земледѣлска банка.

Тѣзи законопроекта ще се раздадатъ на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще се турятъ на дневенъ редъ.

Пристъпваме къмъ дневния редъ — продължение разискванията по доклада на комисията за проекто-отговора на тронното слово.

По реда си, има думата г. Стоянъ Костурковъ.

С. Костурковъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Мисля, че откакто сжествува българската държава до днесъ не е имало случай, при който при дебатитѣ по отговора на тронното слово да бъдатъ третираны по-важни, по-сѣдбоносни въпроси отъ ония, които се третиратъ днесъ. Положението, което е създадено въ централна Европа и което подпали и другитѣ части на свѣта — общоевропейскитѣ кървави конфликтъ, който като пожаръ нагазва вече и къмъ нашата малка страна, иде близо къмъ нейнитѣ граници, кара всички български граждани, а най-вече прѣдседателството на България да се занимае съ туй положение и да укаже на срѣдствата и начинитѣ, чрезъ които да се излѣзе отъ него, да се изкара България здрава и читава, незасегната отъ общия пожаръ, и нѣщо повече, ако е възможно дори да добие България най-голѣмитѣ придобивки съ никакви или най-малко жертви. Ето, това е общата теза, върху която се дискутира отъ всички страни у насъ, това е общиятъ въпросъ, на който се спрѣха всички мои другари отъ лѣво и дѣсно, които говориха по отговора на трон-

ното слово. Между това, трудността на положението, никога не приживявано до днес от България, каквото е днес, навекда на мисълта мнозина, че, първо, днес не е време да се говори по вътрешната политика на държавата ни, а трябва всецело да бъде концентрирана нашата мисъл върху външното положение, външната политика на България; второ, никога не трябва да се говори по външната политика много, а днес, ако е възможно, никак да не се говори. Ето, тия двѣ мисли се изтъкнаха от трибуната. Нека ми бъде позволено да не се съглася с отъзи, които поддържат това гледище.

Г. г. народни представители! България има външна политика, но България не може да прави външна политика, без да има предварително вътрешна политика. Основата на външната политика е вътрешната политика на държавата. Ако вие искате да правите здрава външна политика, вие, преди всичко, сте длъжни да имате една добър организирана държава, да имате въ моменти съдобносни, както е тоя, който ние днес приживяваме, едно сплюто еднодушно население, едно гражданство, което да е проникнато от единичката мисъл: първо, за запазване цялостта и независимостта на неговата родина, и второ, възможното обединение на нацията. Е добър, ако това е тъй, а то е тъй и никой не смѣ да го не признае, то се питамъ: нема вътрешната политика нѣма да се отрази и на външната? Нема реализацията на външната наша политика ще може да стане безъ прѣдпоставката, за която току-що ви говорихъ и която прѣдпоставка е именно вътрешната политика на страната? Виждате, прочее, че не може да не се говори по вътрешната политика, макаръ и държавата ни да приживява съдобносно време.

Каза се, че по външната политика тоже не е добър да се говори или най-малко днес трябва да се говори. Азъ и тукъ пакъ нѣма да се съглася. Не, г-да. Ако е било време, когато е могло и е трѣвало да се говори за външната политика на България, то днес е хиляди пати повече време, когато още повече трѣва да се говори за тая външна политика. Но на друго мѣсто е питането: какво трѣва да се говори и какво не трѣва да се говори? Това е въпросътъ, а не да не се говори. Да, азъ разбирамъ, г. г. народни представители, че дохождатъ моменти въ живота на държавитѣ, когато двѣ мѣнния въ Народното събрание нѣма. Такъвъ моментъ днесъ приживява, напр., Англия, дѣто водачътъ на опозицията Бонаръ Ло заявя отъ името на сжщата опозиция, че сега е време, въ което задачата на опозицията е да не прави опозиция. Колко би било добър, какво щастие би било за България, ако и ние, депутатитѣ отъ тази страна, можехме да кажемъ сжщото за България?

Х. Бояджиевъ: Български инатъ.

С. Костурновъ: Да, но тамъ, дѣто се прави тая декларация, вътрешното положение и управлението е друго; тамъ самото правителство прави вътрешна политика, съ която не настройва опозицията и населението противъ себе си. Тамъ се прави всичко това, което дава възможност, което възлага длъжностъ на водача на опозицията въ английския парламентъ, да изрече казаната декларация. (Възражение отъ дѣсницата) Г. г. народни представители! Не дѣйте ме прѣсича. Имайте търпѣние да ме изслушате. Има хора отъ вашата страна и отъ тази страна (Сочи крайната лѣвица), които ще отговорятъ.

Прѣдседателътъ: Моля, тишина, г-да.

С. Костурновъ: Г. г. народни представители! Ако вътрешната политика на днешното правителство бѣше такава, че да отговори тъкмо на моментитѣ, които страната ни приживява, бѣдотѣ утѣрени, че отъ тая страна нѣмаше да се намѣри нито единъ, който да излѣзе да критикува туй правителство. Какво виждаме ние днесъ, и вчера, и по-завчера въ България по отношение на вътрешното управление на страната? Когато опозицията видѣ, че България може да бъде тласната въ единъ път, въ края който може да си намѣри гроба, тя еднакво се загрижи заедно съ правителството, макаръ и отдѣлно, да плати своя данъкъ на тая държава, на тая страна, и поиска да се срѣщне съ правителството, да размѣни мисли по туй положение. А правителството отговори друго-иче: то отговори съ своето страшене, съ своето избѣгване на тѣзи срѣщи. Макаръ че г. министъръ-прѣдседателътъ заявяваше: „Азъ съмъ винаги готовъ и ще ви викамъ“, той, обаче, нито единъ път не повика опозицията, а опозицията бѣше длъжна много пати да иска срѣща съ него, за да намѣри тая срѣща само нѣколко пати. Г. г. народни представители! Ние, опозиционеритѣ, схващаме напълно положението на г. министъръ-прѣдседателя. Ние знаемъ, че въ това време, особено той, като министъръ-прѣдседателъ и като министъръ на външнитѣ работи, е извънредно много заетъ съ държавни работи. Но, питамъ ви азъ: тая половина отъ Народното събрание, тая половина отъ гражданството въ България, която ние, опозиционеритѣ прѣдставяваме, неуже-ли нѣма право да се заема съ държавнитѣ работи, и г. министъръ-прѣдседателътъ не е ли длъженъ да обърне внимание на онова, което ти говори? Неуже-ли той не може да намѣри време да приеме прѣдставителитѣ на опозицията повече пати, да размѣни повече пати мисли съ тѣхъ? Г. министърътъ намира винаги време да приема други, а малко, съвсѣмъ малко време намира, за да приеме опозицията. И ако това не стоеше тъй, менъ ми се струва, нѣмаше и да има толкова много да се говори отъ тая трибуна по адресъ на правителството. На това систематично избѣгване, на това едва-ли не по неволи приюмне на срѣща опозицията отъ страна на правителството се дължи на оная хладина и онова недовѣрие, което съществува между двѣтъ страни. А днесъ е време, когато всѣко недовѣрие трѣва да изчезне. Какъ ще изчезне и какъ може да изчезне това недовѣрие, що видимъ по-нататъкъ.

Г. министъръ-прѣдседателъ и неговото правителство знаятъ твърдѣ хубаво, че опозицията въ своитѣ срѣщи нѣма да говори само за външната политика, а ще говори и за вътрешната политика, която, както казахъ, е базата, основата на външната политика. Ние не можемъ да правимъ външна политика безъ силата, на която трѣва да основемъ тая политика. А тая сила на България, тая сила на държавата, тая сила въ ржцѣтъ на правителството — това е мирното развитие на населението, доволството на туй население, еднодушнотъ на туй гражданство, особено въ дадения моментъ. Е добър, азъ питамъ: що направи правителството съ вътрешното управление на България, съ своята вътрешна политика за създаването на туй еднодушие, за създаването на туй доволство, за добиването на онова довѣрие, съ което трѣва да се проникне всѣки единъ гражданинъ, и особено опозиционнитѣ прѣдставители къмъ правителството? Г. г. народни представители! Вие си спомняте, какво заяви правителството чрѣзъ устата на г. министъръ-прѣдседателя, когато поиска да му се гласува законътъ за обявяване България въ военно положение: „Нека се гласува законътъ, той нѣма да бъде приложенъ сега, той ще бъде приложенъ тогава, когато стане нужда“. Питамъ ви азъ: каква нужда имаше за толкова ранното прилагане на закона за военното положение?

Каква особена нужда принуди правителството да обяви България въ военно положение? Не беше ли туй единъ привиденъ мотивъ, за да се не даде възможност на българското гражданство да може свободно да изказва своите мисли, да може да се събира и да обмислява мисли върху положението, което страната прѣживява, и върху възможните изходи отъ него? Нѣщо по-грозно — вижда се, че традицията у насъ е толкова силна, че не може да се освободи отъ нея и днешното правителство: обявяването на военното положение бѣше едновременно съпроводено съ суспендиране на чл. чл. 79 и 82 отъ нашата конституция; публичните събрания, събирането на гражданите публично, и свободата на печата бѣха суспендирани. Правителството, не ще съмнѣе, не може да базира тая своя разпоредба, освѣтъ на основание чл. 73 отъ конституцията. Всички правителства до днесъ тѣй сж базирани своите разпоредби за суспендиране на най-свободните права на българските граждани: свободата на събранията и свободата на печата. Но питамъ азъ: има ли налице прѣвиденитѣ въ цитирани чл. 73 отъ конституцията условия за обявяване България въ военно положение и за суспендирането на тия права, които азъ изтъкнахъ? За обявяването България въ военно положение нѣма налице прѣвиденитѣ въ чл. 73 отъ конституцията условия. Тамъ е казано: вслѣдствие на външно нахлуване, неприятелско, или на вътрѣшно въоръжено въстание — при тия два случая държавата се обявява въ военно положение. Е добръ, нито нахлуване отъ външенъ неприятель имаме, нито имаме днесъ, нито пъкъ има въоръжено въстание. Слѣдователно, условията, прѣвидени въ тая членъ за обявяване на военното положение абсолютно липсватъ. Значи, правителството, въпрѣки изричния текстъ на конституцията, обяви военното положение; нѣщо по-грозно — то суспендира чл. чл. 79 и 82 отъ конституцията, които ви цитирахъ, въпрѣки това, че въ нея нѣма да намѣрите нито единъ членъ, нито една бѣлѣжка, дѣто да се говори за суспендирането на тия най-върховни права на гражданитѣ. И въ държавитѣ, дѣто се защита основниятъ законъ, тамъ при някои условия не суспендиратъ тѣзи права. Г. г. народни прѣдстатели! Вие ще си спомните, неотдавна бѣше, че въ 1912 и 1913 г., въ врѣме на балканската война, нито въ Сърбия, нито въ Гърция бѣше суспендирана свободата на печата.

Х. Бояджиевъ: И сега въ Добруджа не е суспендирана.

С. Костурковъ: Вие ще си спомните, че сжщата година, когато ромнитѣ нахлуха у насъ и имаха мобилизация, пакъ не бѣше суспендирана свободата на печата въ Ромъния. Вие знаете, че наскоро въ Ромъния имаха пакъ мобилизация и демобилизация; тамъ положението е по-сжтно дори, откожко у насъ, пъкъ нѣма суспендиране на закона за печата и свободата на събранията. Дори и днесъ си правятъ манифестации, стига да искатъ, дори и днесъ си правятъ публични събрания, стига да искатъ. Само у насъ не е така. Азъ ви давамъ примѣри отъ околнитѣ държавици, дѣто конституционализъмътъ не е толкова развитъ, заседналъ и затвърдѣлъ. Азъ не искамъ да отивамъ по-нататъкъ да ви посочвамъ континенталнитѣ държави, дѣто има несравнено по-големо значение свободата на гражданството, дѣто има несравнено по-големо зачитане основнитѣ закони на държавата.

Каква може да бѣде пѣльта, г. г. народни прѣдстатели, на туй мѣроприятие на правителството? Може ли да се добие единодушие, потребно въ българското гражданство въ дадения случай, въ дадения моментъ? Чрѣзъ отнемане на неговитѣ свободи и права ще привържемъ ли ние българското гра-

жданство къмъ една политика на днешното правителство? Не, отрицателни резултати се получаватъ. Ине, като граждани на България, въ дадения случай не можемъ да мислимъ друго-яче, освѣтъ че правителството има всичкия интересъ да прокара насила една политика, която не се прави, която не се одобрява, по разумѣнието на голѣма частъ отъ българското гражданство. За да не дава възможност на туй гражданство да манифестира своите искания и своите възгледи по тая политика, то суспендира неговитѣ права, и по отношение на свободата на печата, и по отношение свободата на събранията.

Нѣкой отъ дѣсницата: И въпрѣки това, ставатъ събрания.

С. Костурковъ: Не е вѣрно, г-не, че въпрѣки туй ставатъ събрания. Събрания въ България, откажъ е обявено военното положение и откажъ има правилникъ за службата прѣзъ врѣме на военното положение, въ който правилникъ, § 4 буква 2, е казано, че се запрѣщаватъ събранията на гражданитѣ, оттогава публични събрания нѣма. Само едно мѣсто има, дѣто ставатъ събрания: — това е сборището на тѣй наречения български народенъ комитетъ.

Нѣкой отъ дѣсницата: Националенъ съюзъ.

С. Костурковъ: То не е националенъ съюзъ — трѣбва да разберете това, на тогава да приказвате. Националниятъ съюзъ фалира, защото ония, които му даваха душа, дойдоха въ колизия съ свои другари. Тѣзи, които даваха душа на националния съюзъ, напуснаха съюза и образуваха българския народенъ комитетъ. И съюзътъ не прави събрания, а тѣзи събрания ги прави комитетътъ, въ който влизатъ правителствени хора, нека ми бѣде позволено грубо да се изразя, фалирални обществени дѣйци и политици.

Отъ дѣсницата и дѣсния центъръ: Брей-й-й!

С. Костурковъ: Тѣзи хора, които влизатъ въ този комитетъ, канятъ правителството и дори го заплашватъ неврѣмѣнно да нахълта въ Македония и да я окупира.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Фалирали!

С. Костурковъ: Тѣ сж фалирали и искатъ и България да фалира.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Съжалявамъ, че мислите така и говорите това тукъ публично.

С. Костурковъ: Можете да съжалявате.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Скоро ще ви кажа азъ за какво плачете. Военното положение е гласувано отъ Събранието; тогава се говори, защо сега повторно говорите по този законъ, който е приетъ отъ болшинството на Народното събрание?

Н. Харлаковъ: Не по въпроса за закона, а за суспендирането на конституцията говоримъ.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Вие говорите тукъ само за публиката. Не ви е срамъ да приказвате противъ закони, гласувани тукъ, въ Събранието!

Н. Харлаковъ: Никакви закони, това сж ваши врѣмenni наредби, за които ще отговаряте прѣдъ държавенъ съдъ.

Прѣдседателъ: (Звъни) Г. Харлаковъ! Правя Ви блъгъжка.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Сѣ съ държавенъ съдъ се разправяте. Спесте на този умъ. Ще видите вие държавенъ съдъ!

Министъръ П. Пешевъ: Нѣма да доживѣете та-къвъ денъ — трѣбва да знаете това!

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Заплашватъ!

Н. Харлаковъ: Бъдете спокойни. Най-добъръ се смѣе този, който послѣденъ се смѣе.

Министъръ П. Пешевъ: Ще плачете.

Н. Харлаковъ: Вашата традиция е да управлявате съ врѣмenni наредби.

Министъръ П. Пешевъ: Ние нѣма да ви оставимъ да продадете България!

Н. Харлаковъ: Вие я прѣдадохте и продавате.

Министъръ П. Пешевъ: Да, да, да! Когато му дойде моментътъ, ще видите.

Н. Харлаковъ: Продавате я съ авантюри, като тая отъ 16 юний

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля, г. Харлаковъ. Г. Костурковъ! Говорете по прѣдмета.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Да не се говори по закони, които сж гласували тукъ и да не се осъжда Народното събрание за неговитѣ дѣйствиа.

Н. Харлаковъ: Това е по прилагането на закона.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: По туй Вие имате отдѣлно запитване, чакайте.

Н. Харлаковъ: Отговорете по него въ Народното събрание.

Прѣдседателъ: (Звъни) Г. Харлаковъ! Прѣста-нете да прѣкъсвате.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Празни приказки! Фалирали съюзи и не знаа какво си.

С. Костурковъ: Г. г. народни прѣдставители! Не трѣбва да ми се прави неумѣстния намекъ, неумѣ-стното напомняване, че говоря и критикувамъ за-кони. Азъ не говоря върху закона и не критикувамъ закона, защото никѣдъ въ закона не е казано, че се суспендиратъ чл. чл. 79 и 82 отъ конституцията, а § 4 буква г на врѣмenniя правилникъ за службата прѣзъ врѣме на военното положение казва, че воен-ната властъ има право: (Чете) „да забранява събра-ния отъ граждани, печатане и внасяне вѣстници и списания, и всѣкакви печатни произведения, които счита опасни за реда и тишината“. Никѣдъ въ за-кона не е дадено това право на правителството.

Д-ръ Н. Стойчевъ: Споредъ Васъ.

С. Костурковъ: Правителството си дава това право прѣзъ единъ врѣмененъ правилникъ. Врѣмenniятъ правилникъ не може да иде въ разрѣзъ, въ противо-рѣчие нито съ закона и неговия духъ, нито съ кон-ституцията, която е основата, и трѣбва да бѣде осно-вата на всѣки законъ. Слѣдователно, когато гово-римъ тукъ за закона, ние не говоримъ за нарушение на закона; тукъ нарушение на конституцията има.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Има, има!

С. Костурковъ: Ние не говоримъ, че законътъ не е гласуванъ отъ Народното събрание; той е гласу-ванъ, само че врѣмenniятъ правилникъ си присвоява тѣзи права и ги присвоява въ едно врѣме, когато има най-голяма нужда отъ довѣрието на българ-ското гражданство.

И. Ангеловъ: Само когато се приложи законътъ за военното положение, тогава може да говорите. Вие прѣдательствувате безсрамно съ вашия мани-фестъ и правителството не взе никакви мѣрки.

Н. Харлаковъ: Не заслужаващъ отговоръ.

И. Ангеловъ: А ти още по-малко заслужаващъ, за-щото си политически хаймана. (Ржкопѣскане отъ дѣсницата и дѣсния центъръ). Г. Радославовъ ти прави честъ, че ти отговори.

Н. Харлаковъ: А пъкъ азъ и тая честъ не ти правя, защото не я заслужаващъ.

Квесторъ Н. Ненчовъ: Безсрамникъ, безобразникъ, шарлатанинъ!

Прѣдседателъ: (Звъни) Моля, моля, г-да, кѣдѣ ще му излѣзе края съ тѣзи прѣкъсвания.

С. Костурковъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ не казахъ нищо такова, което да прѣдизвика драз-ненето на правителството. Азъ констатирахъ го-литѣ факти, и ако тѣ сж неприятни вамъ и на пра-вителството, азъ не съмъ виноватъ. Нека въ § 4 на врѣмenniя правилникъ нѣмаше буква г, нека нѣ-маше това суспендиране на върховнитѣ наши гра-ждански правдини, и тогава моята дума нѣмаше да я има, азъ нѣмаше да говоря по този въпросъ. Съ такива разпоредби и наредби не се внася едино-душие, не се внася съгласие, не се внася миръ въ гражданството — условия толкова необходими въ дадения моментъ. (Глъчка въ дѣсницата)

Прѣдседателъ: Моля, тишина, г-да.

Н. Харлаковъ: Това е анархизъмъ отгорѣ, който ще докара анархизъмъ отдолу.

Министъръ Н. Апостоловъ: Вие това искате да докарате.

С. Костурковъ: Послѣдователно на себе си, пра-вителството дѣйствува въ сжщата насока и по сж-щия начинъ въ цѣлото управление на страната. Ко-гато въ България трѣбва да не дразнемъ никого, когато трѣбва да бѣдемъ единодушни, тъкмо тогава правителството постѣпва партизански въ всички от-расли на държавното управление. Азъ ще ви цити-рамъ само единъ случай, който драстично характе-ризира царящото положение, по отношение вѣтрѣш-ната политика на правителството. Миръ ли се сѣе съ тази политика или дразнене между граждан-ството?

Единъ боленъ въпросъ у насъ, както знаете, г. г. народни прѣдставители, е тъй наречениятъ чиновнически въпросъ. Съ службата на чиновниците сж свързани десетки хиляди български сѣмейства. Днесъ, когато България прѣживява толкова тежки минути, правителството не би трѣбвало да помисли да слага рѣка на хлѣба, на коравия залѣтъ на българското чиновничество. Българското правителство трѣбваше да бѣде всецѣло погълнато съ по-големитѣ въпроси на външната държавна политика и съ по-големитѣ въпроси на вътрѣшното държавно устройство. Въмѣсто това, правителството въ нѣколко мѣсеца само се е стегнало и само по единъ клонъ на държавното управление, по Финансовото министерство, шефъ на което е, както знаете, г. Тончевъ, рѣдко остана чиновникъ непрѣмѣстенъ, рѣдко остана чиновникъ неуволненъ.

С. Календеровъ: Не е направилъ още нищо.

И. Ангеловъ: Цанковиститѣ и народняцитѣ стоятъ още по мѣстата си.

С. Костурковъ: Азъ категорично заявявамъ, че откакъ въ България има Министерство на финанситѣ — това е мнѣнието на чиновничеството — не е имало по-големи размѣствания и по-големи уволнения отъ тия, които сж станали сега, прѣзъ врѣме на г. Тончевото министерствуване.

И. Ангеловъ: Такавъ съ метла ги измете.

Прѣдседателъ: (Звъни)

С. Костурковъ: И питамъ ви азъ: тия десетки хиляди български сѣмейства на пострадалиятъ чиновници ще бѣдатъ ли доволни? Ще бѣдатъ ли въ съгласие, ще бѣдатъ ли въ спокойствие и ония близки хора отъ селата и градоветѣ на тия опетени и онеправдани сѣмейства? Дѣ е мирътъ, дѣ е съгласието, дѣ е спокойствието, което се сѣе, което се разнася отъ управата на държавата? Това бѣше само единъ примѣръ.

Азъ ще кажа нѣщо друго. Правителството не успѣва, г. г. народни прѣдставители, чрѣзъ г. министъръ-прѣдседателя и министъръ на външнитѣ работи да приеме опозицията, защото има много залиси, много работа, а успѣва да се грижи за изпълнението на онова постановление на Министерския съветъ, чрѣзъ което се иска да се дадатъ на прѣдприемача г. Гендовичъ 509.000 л., въпрѣки всѣкакъвъ законъ, въпрѣки всѣкакво право.

Х. Гендовичъ: Искамъ думата, г. прѣдседателю. (Смѣхъ) Азъ ще говоря по външната политика. Да ми дадете думата.

Прѣдседателъ: Ще Ви дамъ думата послѣ за лично обяснение.

Х. Гендовичъ: За лично обяснение и по външната политика.

А. Стамболийски: Прѣдприемачъ, прѣди всичко, не може да бѣде депутатъ.

Х. Гендовичъ: Да, прѣдприемачъ не може да бѣде депутатъ. Азъ протестирамъ. Вие, г. Костурковъ, като семинаристъ, трѣбва да си знаете устата. Вие сте слѣдвали за полъ, а дошли сте тукъ за политика да говорите. Единъ семинаристъ, който е слѣдвалъ за полъ, не може да държи такъвъ езикъ. Срамъ е да говорите така въ такава свещена ограда. И отгорѣ брада посите! (Общъ смѣхъ)

С. Костурковъ: Виждате, г. г. народни прѣдставители, че натискътъ отгорѣ, че уреждането на партийжитѣ, че гешефтитѣ продължаватъ. Азъ нѣма да ви цитирамъ повече, защото нѣмамъ намѣрение да се простирамъ повече. Азъ искахъ само съ тѣзи нѣколко нахвърляни факти да ви характеризирамъ вътрѣшната политика на правителството, която сж разрѣзъ съ онова умиротворение, съ онова единодушие, което трѣбва да сѣе тая политика въ всѣко врѣме, а особено въ днешното критическо врѣме. Е добръ, щомъ правителството дѣйствува по такъвъ начинъ, г. г. народни прѣдставители, става очевидно за насъ, че то си има свой начертанъ планъ, свой опрѣдѣленъ пътъ, по който неуклонно отива, безъ да иска да знае какво мисли останалата частъ отъ българския народъ. А има не единъ изходъ изъ днешното положение. Никой не може да каже съ абсолютна достовѣрностъ кои отъ проектиранитѣ изходи или, по-право, кои отъ проектиранитѣ пътеки, по които трѣбва да се насочва външната българска политика, би била най-спасителна за държавата. Всичко онова, което се говори, всичко онова, което се прѣдлага, е прѣдположение, е насочване, които изхождатъ отъ известни прѣдпоставки, които прѣдпоставки, отъ своя страна се базиратъ на факти, на разсуждения и направени заключения. Политиката, това не е явление небесно, което да може да се прѣдсказва отъ астрономи съ математическа точностъ. Политическитѣ събития сж подложени на игра на маса фактори, които никога въ съвокупностъ, всички, не могатъ да бѣдатъ прѣдвидени. Ето защо, една широка дискусия въ всички случаи, въ всички въпроси по външната политика, особено е наложителна и необходима. А една широка дискусия, особено тогава, когато въпросътъ се касае до поведението на държавата, което или ще я спаси или ще я погуби, се още повече налага. Но ето, тъкмо тая дискусия, тъкмо тая размѣна на мисли, правителството отбѣгва, отбѣгва и сега, защото на послѣдното искане на опозицията, изразено чрѣзъ двѣ писма до г. министъръ-прѣдседателя, и до днешенъ день послѣдниятъ не е отговорилъ; той не е далъ отговоръ ще приеме ли и кога ще приеме опозицията. Опозицията искаше да му каже своето мнѣние по външната политика, която България трѣбва да води въ днешния моментъ. Министъръ-прѣдседателъ и министъръ на външнитѣ работи не намѣри за нужно да приеме тая опозиция до днесъ, въпрѣки, както казахъ, двѣтѣ писма. Е добръ, това показва, че правителството има вече своя начертана политика, отъ която не иска да се отклони. Коля е тая политика? Ако слушаме декларациитѣ на правителството, ние ще разберемъ, че правителството е рѣшило, България да пази неутралитетъ до край. Азъ помня една декларация на г. министъръ-прѣдседателя много по-рано, на която централната мисль бѣше: отъ днешното страховно положение въ Европа ние ще гледаме да изкараме България вълва и невѣрдима. Нищо по-добро отъ това. По този пунктъ на старата декларация на министъръ-прѣдседателя има пълно единодушие въ цѣлото Народно събрание, между цѣлото народно прѣдставителство. По-послѣ, г. министърътъ даде друга декларация: ние ще държимъ неутралитетъ, България ще пази пълненъ неутралитетъ. Добръ, никой не излѣзе да оспори и тази теза на правителството; всички партии въ България поддържатъ сжщата теза. Но питането е на друго мѣсто. Има ли искреностъ въ декларацията на правителството?

Какво прави правителството, на второ мѣсто, за да използвава неутралитета на България въ днешнитѣ сѣдбоносни дни? Ето два въпроса, на които сме длѣжни да си отговоримъ. Г. г. народни прѣдставители! Има факти, има симптоми, отъ друга страна, по които личи, че правителството има своитѣ симпатии и своитѣ антипатии. То се погрижи да за-

лични впечатления, което извѣстни негови дѣйстви и постижки направи на една отъ групировките на великитѣ сили, специално на силитѣ отъ тройното съглашение. То се потруди да увѣри силитѣ отъ това съглашение, че неутралитетътъ на България е честенъ и лояленъ, че България нѣма намѣрение да взема участие въ кървавата разправа, въ оня страшенъ ураганъ, който опустошава днесъ Европа и който лази и къмъ насъ. Доколко правителството е успѣло да увѣри силитѣ отъ тройната атаката, азъ не зная. Зная само, че правителството и до днѣш днешенъ не е направило нищо сериозно, за да влѣзе въ прѣговори съ тая атаката — така поне, както що е влѣзло въ прѣговори съ силитѣ отъ съюза.

Д-ръ Н. Стойчевъ: Щомъ знаете, че то не е влѣзло въ прѣговори, значи имате свѣдѣния.

С. Костурковъ: Правителството систематично е отбѣгвало да влѣзе въ сериозни прѣговори съ едната страна. А когато правителството обяви България неутрална, нѣма разуменъ човѣкъ, който да разбира друго-яче неутралитета, освѣнъ тѣй, както се изтъкна тукъ и отъ прѣждеговорившитѣ, именно, че България стои неутрална, за да използва своя неутралитетъ въ всѣки случай най-добри. Азъ натамъ, какъ ще се използва този неутралитетъ на България, когато ние прѣговаряме съ едната страна — не само разговаряме, прѣговаряме — а съ другата не прѣговаряме, а даваме само видъ, че искаме да прѣговаряме? (Изразжение отъ дѣсницата и дѣсни центъръ)

Прѣдседателъ: Моля тишина, г-да! Нѣма какво да се намѣватъ. Оставете оратора да говори, Г. Костурковъ! Продължавайте.

С. Костурковъ: Ако правителството бѣше искрено въ своята декларация, че то мисли България да пазн неутралитетъ чистенъ и лояленъ, то трѣбвало е еднакво да се отнесе, както къмъ едната, така и къмъ другата страна отъ воюващитѣ. Ако правителството мисли докрай да запази България неутрална въ кървавата борба, то тѣкмо това бѣше пжтѣтъ и е пжтѣтъ по който трѣбвало да трѣгне, само по този начинъ. България може да използва своя неутралитетъ, а не да казва и заявява, чрезъ шефа на правителството, министра на външнитѣ работи, че понеже България е неутрална, тя не може да влиза въ прѣговори, когато отъ друга страна знаемъ, какви сж отношенията на сжщото правителство къмъ една отъ воюващитѣ страни. Това, позволете ми да кажа, е една маска, задъ която се крие истинската политика на правителството и тая маска трѣбва да се снемъ. И тази е именно задачата на българското обществено мнѣние и на българскитѣ дѣйци, да сниматъ маскитѣ на правителствата, за да се види истинската тѣхна политика, и ако тази истинска политика е въ интереса на страната, нека я прѣтърне пълното гражданство, да я подкрепи и поддържа, а ако е противна на интереситѣ на гражданството и на страната, тогава правителството трѣбва да промѣни своята политика или, ако не желае, да си върви — едно отъ дѣйтѣ.

Г. г. народни прѣдставители! За да нѣма това колебание, за да нѣма това съмнѣние въ политиката на българското правителство, българското общество е единодушно, че това правителство не трѣбва да бжде прѣдставено и застъпено само отъ извѣстни политически групировки.

Отъ дѣсницата и дѣсни центъръ: А-а-а! (Смѣхъ)

Прѣдседателъ: Моля тишина, г-да.

Й. Васелиновъ: Питайте вашитѣ другари, тѣснитѣ социалисти, съгласни ли сж?

С. Костурковъ: Ако нашитѣ другари — тѣснитѣ социалисти — не сж съгласни, всички останали пжкъ сж съгласни.

Нѣкой отъ дѣсницата: И ние не сме съгласни.

С. Костурковъ: Бждете увѣрени, че другаритѣ, тѣсни социалисти, . . .

С. Петковъ: Тѣ не сж ваши другари, тѣ протестиратъ.

Прѣдседателъ: Моля, г-да, тишина.

С. Костурковъ: Тѣ сж другари и вамъ и намъ — тукъ въ Народното събрание, всички сж другари. — . . . ако иматъ канка довѣрие къмъ днешното правителство, тѣ биха имали малко повече довѣрие въ едно правителство, въ което ще бждатъ застъпени всички останали партии въ България. Азъ мисля, че въ туй не може да има никакво съмнѣние.

Г. Нирковъ: Ние ще си кажемъ думата, оставете насъ.

И. Ангеловъ: Тѣснитѣ социалисти сами ще си кажатъ думата.

Прѣдседателъ: Моля, г-да, оставете тѣзи прѣмѣквания. Нѣма защо да се мѣсите въ рѣчта на оратора — това е негово мнѣние.

С. Костурковъ: Вие искате, вие чувствувате, вие съзнавате паложителната пужда да се възбуди довѣрие въ голѣмитѣ воюващи държави въ истинския и честенъ неутралитетъ на България. Вие всички до единъ искате да изкарате здрава и читава България изъ този кървавъ конфликтъ, и нѣщо повече: вие искате обединяването на българското племе. Ние върваме въ искреността на това желание на правителството. Ние никога не сме твърдили, нито ще твърдимъ, че тукъ (Сочи дѣсницата) стоятъ прѣдатели, а тамъ (Сочи лѣвницата) стоятъ спасители. Не, политиката може да бжде погрѣшна, но хората, които я водятъ не сж прѣдатели, тѣ съзнателно не отиватъ да прѣдаватъ интереситѣ на страната, да погубватъ България. Тогава, ако това е вѣрно, нито отъ министерската маса, отъ дѣто се говори по-напрѣдъ така раздражено, нито отъ тамъ, отъ дѣсна страна имате право да квалифицирате извѣстни дѣйствия на опозицията като прѣдателски, защото колкото вие обичате, колкото вамъ е мила България, позволете и намъ да бжде толковъ мила и ние толковъ да я обичаме — и ние сме нейни дѣца и ние сме дали за нея това, което можемъ да дадемъ и сме готови всѣка минута да го дадемъ и сега.

И. Ангеловъ: Вие нищо не сте дали на България.

Н. Цановъ: Само вие сте дали! Само вие сте проливали кръвъ!

И. Ангеловъ: Г. Цановъ! Нищо, ама абсолютно нищо не сте дали на България, когато тя имаше най-голяма пужда. Вие стоехте тамъ.

Н. Цановъ: Тѣй, само вие сте дали, другъ никой не е далъ!

Прѣдседателъ: Г. Ангеловъ! Прѣстанете съ тия прѣмѣквания.

С. Костурковъ: Г. г. народни представители! По този пункт има пълно единодушие въ срѣдата на българското народно представителство и въ срѣдата на българското гражданство. Всички една цѣль прѣсѣдваме, всички отъ един идеал се въодушевяваме — запазването на България и обединяването на българското племе; различаваме се само по пътищата и срѣдетвата, чрезъ които и съ които ще се дойде до осъществяването на тѣзи национални желания и тежнениа.

Х. Гендовичъ: Тукъ не е семинария, чодажумъ!

С. Костурковъ: Е добръ, но днесъ време ли е, г. г. народни представители, да се разединяваме по дребинитъ въпроси, когато е нужно единодушието на цялата нация? Вие ще изкарате България изъ пожара невръдима, само когато имате силата и мощта на гражданството въ България; вие ще изкарате България невръдима, само когато имате довърието на външния свѣтъ въ неутралността на България. Азъ ви питамъ, може ли да имате вие, като правителство, единодушното довърне на българското гражданство, докато управлявате страната тъй, както и управлявате досега, докато вие сами представлявате България? Не. Ето виждате, че единодушното, стремелътъ къмъ туй наложително единодушие, къмъ туй единство на гражданството налага образуването на едно правителство, въ което да бждатъ застъпени всички политически течения.

Подхвърля се не, ами се хвърля явно обвинение и въ правителствената преса и отъ тази трибуна мо адресъ на опозицията, че всичко това, което тя иска, се диктувало отъ ламтежа ѝ да дойде на властъ, да раздѣлятъ властта и да станатъ министри Петко, Иванъ, Никола. Г. г. народни представители! Този нещастенъ упрекъ само заминава покрай насъ радикалитъ, покрай земледѣлцитъ и покрай социалиститъ, безъ да ни закачи, защото е всеизвѣстно, че до вчера вие ни обвинявахте въ бѣгане отъ властта и защото г. министъръ-председателъ не може да ме опровергае, че къмъ края на 1913 г. иска моето мнѣние, моето съгласие, за да вземемъ участие въ управлението подъ негово шефство. Азъ категорично отказахъ дори да говоря по това съ него. Е добръ, но азъ мога по най-категориченъ начинъ да ви заявя, че и останалитъ опозиционни партии, които нѣкога сж управлявали, не се движатъ въ днешния моментъ отъ користна партийна подбуда да бждатъ властници въ България, да сподѣлятъ съ днешното правителство властта. Сподѣлянето днесъ на властта е сподирено съ най-тежката отговорност, която може единъ министъръ, едно правителство да си помисли, че може да има. Е добръ, за всички останали партии е по-лесно, г. г. народни представители, да избѣгнатъ тази отговорност. Но това би било така при едно по-друго време, а не при днешнитъ комплицирани условия, при които е поставено нашето отечество. Днесъ не се касае само до вътрѣшното управление на България, не се касае до нѣкакво прокарване на такъвъ или иначе законъ, а се касае до живота на страната, до живота на българското племе. И въ такива именно моменти замлъкватъ партийнитъ чувства и заговорва само чувството на човѣка и чувството на българина. Ето, това чувство на човѣка и българина ви говори прѣзъ устата на ония оратори, които ви заявиха и заявяватъ: моментътъ е съдбоносенъ, налага се нуждата отъ единъ общопартиенъ кабинетъ; нека народътъ има пълно довърне, и ще има това довърне тогава, защото всички течения ще бждатъ застъпени, защото народътъ ще знае, че това правителство не иде да прави партийна политика, а иде да спаси България. Това правителство прѣживѣе ли съдбоноснитъ дни, то ще се оттегли, когато настѣпи разведрияване на положението и тогава нека управля-

ватъ само ония, които иматъ довърието на страната — една, двѣ или повече партии. Днесъ е паложително пужна подкрѣпата, усилията на всички добри сили на България, на всички добри умове на тази страдална страна. Недѣйте се отървава вие, г. г. министри, и вие болшинство, съ извинението: вие ще отговаряме за послѣдницитъ отъ нашата политика. Нашата парламентарна и конституционна отговорностъ ще има значение дотолкова, доколкото ще има кой да ви търси смѣтка слѣдъ онова, което се тъкми да прѣживѣемъ, но ако България има нещастieto да загине, какъ ще ви търси тя да ви иска смѣтка за вашата политика, питамъ ви азъ?

Отъ дѣсницата: Полека!

С. Костурковъ: Вие трѣбва да прѣдполагаме, че могатъ да се надвѣсятъ надъ насъ грозни стихии, които да прѣгазятъ България, и да вземемъ всички мѣрки, за да я спасимъ. Това е политика, г-да, на прѣдвидливостъ, а не политика на вързали очи, съ която стремително отиваме тамъ, за какъто ни тласка една скрита задъ гърба ни сила. Ето, това искаме вие отъ Народното събрание. Вие не искате да управляваме България, за да изкористимъ властта. Вие винаги сме отричали тази властъ, защото знаемъ, че трѣбва да управлява само ония, който има довърието на избирателитъ. Съдбоноснитъ дни, които прѣживяваме днесъ, ни налагатъ съединенитъ усилия на всички, и затуй само вие, вързани нашата воля и досегащо разбиране, пригърнахме идеята за общокоалиционенъ, общопартиенъ кабинетъ. Недѣйте мисли, че това е нашето желание: да покачимъ Никола или Стояна радикалъ за министъръ. Не, това не е нашата задача, това нѣма да задоволи дори нашата партийна амбиция. Тукъ не се касае работата за засилването или изтъкването на една политическа група; тукъ се касае, както вече повторихъ и ще повторя, до бждието на България, до живота и спасението на България.

Е. Петковъ: Съ пропорцията на-ли влизате?

Прѣдседателъ: Моля тишина, г-да.

Н. Сидеровъ: Г. прѣдседателю! Пратете ги да пиятъ кафе.

С. Костурковъ: Г. г. народни представители! Въ отговоръ на това искане, което се прѣдяви отъ съединената блокирана опозиция, първото нѣщо, което се дава като доказателство, че такъвъ единъ коалиционенъ кабинетъ е невъзможенъ дори — и това е най-сжществениятъ доводъ — то е: всички вие не можете да се съгласите да имате една външна политика за България. Тъкмо този доводъ, г-да, за който се мисли, че е най-силниятъ, той е най-слабиятъ въ нашитъ очи, защото, ако правителството е убѣдено, че България трѣбва да нази докрай неутралитетъ, че България не трѣбва да се намѣсва докрай въ гървания конфликтъ на Европа, тъкмо туй всички българи въ държавата желаятъ.

Д-ръ Ф. Симеоновъ: Тогазъ, нѣма нужда отъ васъ.

С. Костурковъ: Е добръ, но тамъ е всичкиятъ въпросъ, че българското гражданство и вие, които представляваме една частъ отъ това гражданство, се съмѣстваме въ искреностъта на тази правителствена мисль, на тази правителствена декларация и че, ако положението би било по-друго, ако се касаеше до нормално време, щѣхме да го оставимъ само съ нашата критика, защото злото, което би направило това правителство, ако измѣнише на тази своя декларация, би било поправимо. Не е такъвъ

въпросът, г-да, днесъ. Злото, което ще бъде докарано на България, ще ѝ коштува живота, то ще бъде непоправимо, затуй ние искаме да взематъ днесъ участие въ управлението всички опозиционни групи заедно съ правителственият и да понесатъ всичката отговорност за бъдещето развитие на събитията и за бъдещето поведение на България.

И. Ангеловъ: Отъ вжтрѣ ще искате да се прѣдаде България. По-лесно ще стане прѣдаванетоъ аслж, като се намърдате вжтрѣ.

С. Костурковъ: Ако ли, т. г. народни прѣдставители, условията се сложатъ така, че България да бъде принудена, на България да бъде наложено да излѣзе отъ своя неутралитетъ, то пакъ се налага питането: кждѣ ще отиде, на коя страна ще климне България?

И. Ангеловъ: Къмъ Русия.

С. Костурковъ: Азъ съжалявамъ, че тогава, когато се обсъждатъ най-сериозни въпроси, тогава се намиратъ между насъ хора, които иронично подмѣтатъ: Русия, Австрия и не знаемъ що.

И. Ангеловъ: Показваме чувствата ви.

С. Костурковъ: Това показва колко добри българите вие, които гледате така леко на онова положение, което днесъ прѣживяваме и което утрѣ ще ни се наложи да прѣживяваме.

И. Ангеловъ: Азъ съмъ повече българинъ отъ васъ; по-добрѣ си изпълнихъ длъга.

С. Костурковъ: Не искамъ да Ви слушамъ, защото не заслужава да Ви се отговаря.

И. Ангеловъ: Не съ ирония казвамъ, а сериозно, че ще отиде съ Русия.

Прѣдседателъ: Моля г. Ангелова да не прѣкъсва.

С. Костурковъ: Г. г. народни прѣдставители! Излизането на България отъ неутралитета е много възможно. Два случая има, които ще накаратъ или могатъ да накаратъ България да напусне неутралитета въпрѣки нейната воля. Както всички знаете, борбата, която слѣдва въ централна Европа, лази къмъ насъ, пожарътъ иде. Нѣма да бъде далечъ денътъ, когато сръбската армия ще бъде отблъсната, изтикана изъ стара Сърбия и тя нѣма кждѣ да отиде, освѣнъ въ България или въ Македония. Сигуренъ съмъ, че тя ще прѣдпочете второто разрѣшение на въпроса. Врѣмето ще покаже, кой прѣдвиджда по-добрѣ. Сръбската армия ще се оттегли на югъ въ Македония и на нашата граница ще дойдатъ австрийски корпуси.

Х. Гендовичъ: Отъ такива дипломати като тебе България изгорѣ.

Прѣдседателъ: Моля, не прѣкъсвайте, г. Гендовичъ.

С. Костурковъ: Ето, г-да, тогава ще настѣпи върховниятъ, изпитателенъ моментъ, тогава ще настѣпи моментътъ, когато България ще бъде принудена насила да излѣзе отъ своя неутралитетъ и да вземе или страната на съюза, или обратното — страната на съглашението.

Вториятъ случай, г-да, който, може-би, да е втората възможност, когато България ще бъде принудена

да напусне своя неутралитетъ, това е прѣгизването на Ромѣния, било насилствено, било доброволно съ съгласието на ромѣнското правителство, което възможно е да отиде съ тройното съглашение, и дохождането до България не на австрийски, ами на руски корпуси. И тогава пакъ България ще бъде заставена по неволя да напусне своя неутралитетъ. Вие виждате, че при двата случая, независимо отъ волята на българското правителство, независимо отъ волята на българската държава, България ще бъде принудена да излѣзе отъ своя неутралитетъ и да вземе страна. Е добрѣ, питамъ ви азъ, кой пакъ ще трѣбва да вземе България, или по-право приготвяваме ли се ние за посрѣщане на тѣзи не изненади, а на тази жива дѣйствителност, която, може-би, ще стане и голѣма е вѣроятността, че ще стане? Никой отъ насъ не желае да стане едната или другата възможност, но изглежда, че ще станатъ. Вземаме ли ние мѣрки да направимъ себе си неуязвими и за двѣтъ страни, или ако това е невъзможно, вземаме ли ние мѣрки да направимъ себе си силни, съ поддръжката поне на едната страна? Ето питането, на което настоятелно трѣбва да отговоримъ. И тукъ дохождаме на единъ важенъ въпросъ, въпросъ, който се третира и отъ нѣкои отъ прѣждоговорившиятъ: кждѣ сж прѣдмно интереситъ на България? Всички знаемъ, че интереситъ на България сж въ мира, че интереситъ на България сж въ постоянния, непрѣкъснати, неуколния, честния неутралитетъ, както се изразяватъ. Но, ако бъдемъ принудени да напуснемъ този неутралитетъ, тогазъ какво да правимъ? Този въпросъ днесъ ни се налага, г-да, *volens-nolens*, и ония, които не искатъ да си го зададатъ, тѣ поставятъ като Щрауса, като си заравятъ главата да не видятъ опасността, която иде и ще ги згази. Нашето правителство сигурно си е зададо този въпросъ и сигурно си е отговорило окончателно или още се колебае да си отговори. Ето това е съдбоносниятъ въпросъ, който не трѣбва да се разрѣши отъ едно правителство отъ три партии само. Въ разрѣшаването на въпроса за живота или смъртта на държавата, за живота или смъртта на племето, дайте възможност да участвуватъ всички добри българии. (Възражение отъ дѣсницата) Нѣкои отъ вашитѣ прѣдставители отъ тая трибуна твърдятъ: добрѣ, вие ще си дадете мѣннието; ако правителството е съгласно съ него, ще го възприеме; вие можете да съвѣтвате правителството, вие можете на това правителство постоянно да му съобщавате вашитѣ желаниа, вашитѣ възгледи и т. н. Но, г-да, по този въпросъ не трѣбва да се приказва повече; азъ казахъ думата си по него. Правителството систематично отбѣгваше и днесъ отбѣгва да се сношава сериозно съ опозицията и да размѣня мисли. Независимо отъ това, опозицията не е посветена въ дипломатическитѣ тайни на нашата държава; опозицията не разполага съ ония документи, съ които, може-би, разполага правителството, съ ония тайни, съ които разполага правителството и които то не желае да каже освѣнъ на свои хора. А тогава, когато опозицията бъде застъпена въ кабинета, тогава всички ще знаятъ какво се върши и никой нѣма да знае тукъ какво се върши, защото ще знаятъ всичко министритѣ, а тѣ сж наши пълномошници. Тогава ние ще имаме довѣрие пълно въ министерството, защото ще знаемъ, че всички политически течения сж застъпени, че всички еднакво милѣятъ, еднакво обичатъ България, еднакво се грижатъ да я изкаратъ отъ трудното положение.

И. Ангеловъ: Правителството ви каза тайната по заема, вие отидохте та я казахте на руската легация. Единъжъ се излѣгахме, втори не се лѣжемъ.

Прѣдседателъ: Моля, г. Ангеловъ.

Н. Сидеровъ: Не се ли умориха тѣзи хора отъ прѣжсвания?

Прѣседателъ: Азъ съмъ повече уморенъ да имъ права бѣлѣжки.

Н. Сидеровъ: Нѣма ли квестори?

С. Костурковъ: Г. г. народни прѣдставители! Нацинѣтѣ отношения къмъ воюващитѣ страни могатъ да бѣдатъ такива или инакви, споредъ разбиранията на оубѣзи, които третираатъ въпроса. Прѣцѣнката може да бѣде различна. Азъ отъ свое гледище ще ви кажа прѣцѣнката, която давамъ на тѣзи отношения. Каго ви заявихъ прѣдварително, че никой отъ насъ не иска нарушаването на неутралитета, заявихъ и тоже, че той може да бѣде нарушенъ отъ ония, които искатъ да изкаратъ, да извадатъ България отъ този неутралитетъ, и тогава какво трѣбва да направимъ? Ние трѣбва да подготвимъ почвата; можемъ ли да гарантираме цѣлостта на България чрезъ прѣговори и съ двѣтѣ страни? Това трѣбва да се опита, защото не трѣбва да си правимъ иллюзии, че нѣма да бѣдатъ доволни странитѣ, които се борятъ, тогава, когато виждатъ, че България не иска да отиде ни къмъ едната страна. Тѣ биха били много по-доволни въ такъвъ случай, отколкото ако България би се рѣшила да вземе едната страна, а коя ще бѣде тя, може-би, не я знаятъ тѣ. Ако дѣйствително положението, което днесъ пазимъ по този въпросъ правителството, е такова, ако дѣйствително правителството нѣма никакви ангажменти ни къмъ двойни нѣмски съюзи, ни къмъ тройната антанга, то бѣдете увѣрени, че всѣка една отъ двѣтѣ групировки, които не знаятъ какъ ще отиде България, ще прѣдпочете да бѣде България неутрална. А щомъ е тъй, България смѣло може да влѣзе въ прѣговори и съ едната, и съ другата страна и ако може да осигури, да гарантира своята неутралностъ, своята цѣлостъ илюзъ известни компенсации, по-добра отъ тази политика България нѣма и не може да има. Но, ако нещастieto сполети България и тя бѣде насилена, прѣгазена, изкарана отъ неутралитета, пита се: кой пътъ трѣбва да хванемъ? Ето тукъ се иска всичката сериозностъ и всичката искреностъ на българина и на народния прѣдставителъ. Г. г. народни прѣдставители! Борбата между великитѣ държави е борба не за нѣкакви чувства, не за нѣкакви капризи, а борба за груби интереси — това е елементарна истина. Борбата се подготвяше отъ дълго врѣмѣ, готвѣха се и двѣтѣ днесъ воюващи страни, макаръ че едната отъ тѣхъ се явява несравнено по-подготвена, отколкото другата. Нѣмската раса, която стои днесъ начело на човѣшката и специално на европейската култура и наука, която е дошла до върха на своето военно могѣщество, усѣща, че за нейната индустрия, за нейното население — много отдавна е усѣтила дори — сж тѣсни границитѣ на Германия и отдавна е потърсила изходъ отъ това положение. Но указъ се на врѣмето, че всичко почти е заето, и че нѣмската нация трѣбваше да се задоволи съ ограничитѣ, съ нищожнитѣ остатъци по колонинитѣ тукъ, или тамъ по земното кълбо, остатъци и огризки, които ни най-малко можеха и могатъ да я задоволятъ. Нека ви кажа, че това е добриятъ, добродушниятъ нѣмски народъ, който страда отъ тази експанзивностъ, а не ръководнитѣ негови сфери и кръгове, владѣющата буржоазна класа. Това е истината, но нека добавя тукатъ, че биватъ моменти, когато народитѣ се хищотизиратъ, когато слѣпелската вѣрватъ слѣдъ своитѣ водачи, които виждатъ дори, че ги водятъ като овце на заколение. Такова нещастно зрѣлище прѣдставлява днесъ Европа. Нѣмската господствующа буржоазия поведе нѣмския пролетариатъ, организиранъ и неорганизиранъ, да се бори

прѣдимно, ако не изключително за интереситѣ на тази буржоазия, и той се бие отчаяно съ своитѣ събратѣ по положение въ Франция, въ Русия, въ Белгия и въ Англия. Стремекътъ на нѣмската нация за разширение е стремекъ, който, не ще съмнѣние, срѣща винаги отпоръ. Нѣмската политика прѣдвиджаше, че най-малко съпротивление би посрѣщала, ако Германия се разширява на юго-изтокъ, ако се разширява прѣзъ Балканитѣ на изтокъ въ Мала-Азия. Ето девизътъ, отъ тукъ произтича стремекътъ на нѣмската политика на изтокъ, движението къмъ изтокъ. Г. г. народни прѣдставители! Съ този стремекъ на нѣмската раса ние неурѣмъчно ще дойдемъ и дойдохме много отдавна въ стѣлкновение, прѣдъ всичко въ икономическо отношение, а слѣдъ това, сто и въ политическо отношение. Този стремекъ на нѣмската раса не е отъ вчера, както казахъ; прѣдвиджаше се, че ще има изходъ, ще има своя край, и този край ще бѣде кървавиятъ конфликтъ съ противния стремекъ на другитѣ велики държави, стремекъ за запазване статуквото въ другитѣ части на свѣта, стремекъ за запазване на Мала-Азия и за запазване на Балканитѣ отъ обсебане отъ страна на Германия и Австро-Унгария. Германия и Австрия нѣматъ другъ изходъ, освѣтъ Балканитѣ и Мала-Азия. Ето истината. Това е най-прѣкиятъ обектъ на германската и австрийска политика и ние не можемъ да осъждаме тази политика. Можемъ да я прѣцѣнимъ да ѝ се противопоставимъ; тя е легитимна за ония, които я правятъ, защото такива сж днесъ човѣшкитѣ свѣтовни наредби. Другъ е въпросътъ, когато говоримъ за желателноститѣ, то е друго. Но ние днесъ нѣмаме прѣдъ себе си онова, което желаемъ, а онова, което е реално, което става и което утрѣ ще стане. Това е стремекъ, както виждате, на нѣмската раса. Отъ друга страна стремекътъ на Франция, на Англия и на Русия е да прѣчи на този стремекъ. Франция и Англия искатъ да запазятъ положението, което го има — статуквото, да не даватъ нито нови земи на нѣмскитѣ държави за тѣхното разширение. Русия има не само това, а има друга рѣковна задача — да обсеби проливитѣ, Востфора и Дарданелитѣ, за да си отвори пътъ за океанитѣ чрезъ Срѣдиземното-море. Ето, това е другъ стремекъ на всесвѣтската, специално на европейската политика, и този стремекъ е билъ винаги въ конфликтъ, въ разрѣзъ съ стремекъ на нѣмската нация. Тия два стремекъ прѣдизвикаха онака констелации на европейскитѣ държави, които се създаде отъ години и които днесъ дѣли межданъ на бойнитѣ полета въ Европа и въ другитѣ части на земното кълбо. Питамъ се: въ интереса на България ли е единиятъ и другиятъ стремекъ, или единиятъ е въ интереса на България, а другиятъ не е? Съ кое отъ тия двѣ доможвания хармониратъ интереситѣ на България? Г. г. народни прѣдставители! Общо зададено питането и общо отговорено, не може да се каже друго, освѣтъ че интереситѣ, специалнитѣ интереси на България искатъ, диктуватъ нито идването на нѣмцитѣ, нито идването на руситѣ, англичанитѣ и французитѣ. Това сж интереситѣ на България, това искатъ тѣ.

И. Ангеловъ: Въ това сме съгласни, г. Костурковъ.

С. Костурковъ: За жалостъ, въ България има не малко интелигентни, които ще срѣшнете да бистратъ политика въ голѣмитѣ публични заведения, въ голѣмитѣ и по-малки градове, които, като закоравѣли умразници на известна държава или на известни държави отъ западнитѣ, казватъ ви открито: „Прѣдпочитаме нѣмското робство, отколкото руския тежъкъ ботушъ“. Това е срамно за една шо-годи културна нация да допуша въ срѣдата си такива мисли и такива проповѣди. България еднакво нѣма нужда,

еднакво прѣзира и нѣмското робство и руския бо-тушъ; България нека да живѣе самостоятелно, незави-симо за себе си и въ съгласие съ своитѣ съседнѣ, близки и далечни, въ съгласие съ малкитѣ и голѣми народи и да може, въ мирното свое развитие, да плати своя свещенъ дългъ на общочовѣшкото съ-кровище. Е добръ, това желание на България е же-лание прѣкрасно, но то не се посрѣща съ дѣйстви-телността, г-да. И ние утрѣ можемъ да бждемъ за-ставени, както казахъ, *volens-nolens*, да отидемъ или на едната или на другата страна. Е, тогава ще на-стѣжни най-сѣдбоносниятъ частъ за българската дѣр-жава и за българското племе. Ето, за този сѣдбоно-сенъ частъ сме длъжни венчки ние да се приготвимъ и затуй ние опозиционеритѣ некаме и апелираме въмъ добритѣ ваши чувства, правителство и болшин-ство, да се съгласите за образуването на единъ об-щопартисненъ кабинетъ, който да разрѣши тази велика проблема за бждщето на България, на българското племе и държава. Да, ние можемъ да имаме разни гледища по разнитѣ други въпроси, но по общото запазване цѣлостта и непокажнатостта на Бълга-рия и по обединението на българското племе нѣма двѣ гледища между насъ. Венчки признаваме, че сме добри българи и тѣй трѣбва да бжде, и тѣй е. Има различни разбирания. Дайте тия разбирания да на-мѣримъ, нѣматъ ли общи точки на съприкосновение. Тѣ иматъ общи точки на съприкосновение и азъ, ви казахъ, кои сѣ тѣзи общи точки. Азъ, ви казахъ, че първата обща точка е запазването цѣлостта и не-зависимостта на България, плостъ втора точка: об-единението на българското племе. Това венчки д-едини признаваме. Е добръ, въ сѣдствата се раз-личаваме, дѣйствително. Има, обаче, едно общо сръд-ство, което се приема отъ венчки: това е неутрали-тетътъ на България. Ако вие говорите искрено за неутралитетъ, довѣрете се на вашитѣ другари отъ лѣво, защото и тѣ ви казватъ, че сѣ добри българи и тѣ ви казватъ, че ще поддържатъ този неутрали-тетъ. Дайте да дѣйствуваме задружно, подайте брат-ска рѣка на тѣзи хора, които еднакво сѣ родени въ тази страна и еднакво милѣятъ за нея. Подайте имъ, рѣка и не мислѣте, че подавате рѣка на прѣдатели, защото България нѣма съзнателни прѣдатели. Бъл-гарскитѣ народъ не е родилъ още изроди въ Бъл-гария.

И. Ангеловъ: Съзнателни прѣдатели не знамъ, дали има, но систематически прѣдатели има.

С. Костурковъ: Това именно ще погуби България, защото вие сте съ прѣдубѣждение, че тука засѣда-ватъ прѣдатели, а не добри синове на тая България.

И. Ангеловъ: Вие поне сте въ анкетната комисия и знаете конвенциитѣ, какво съдържатъ. Мълчете, не дѣйте приказва за прѣдателство и за непрѣда-телство.

С. Костурковъ: Не дѣйте говори за анкетата, за-щото тя не е констатирила още нищо, съ което да се докаже, че има прѣдателство.

Н. Калчевъ: Вие знаете конвенциитѣ и имате още куражъ да говорите!

С. Костурковъ: Азъ не мога да избѣгна изкуше-нието, да подчертая на нова смѣтка мислѣта, въ които виждамъ, че има единодушие въ цѣлото На-родно събрание и въ венчки политически течения въ България. Не мога, повтарямъ, да избѣгна това изкушение, да подчертая за втори и третн пътъ тази мислѣ, да я забия въ главата на всѣки едного отъ васъ, както, може-би, е забита въ главитѣ на мно-зина: това е пазенето на българския неутралитетъ,

запазването на България чрѣзъ този неутралитетъ и добиване чрѣзъ него възможнитѣ най-голѣми ком-пенсаии. Туй е достатѣчна база за по-натѣшната политика, която развиващитѣ се събития ще нало-жатъ на България. Не дѣйте смѣта, че само вие, които стоите отъ тази страна (Сочи дѣеницата), сте родени да защищавате интереситѣ на България и да я спа-савате. Забравете онова врѣме, когато българскитѣ обществени дѣйци се дѣлѣха на прѣдатели и па-триоти. Азъ не вѣрвамъ г. г. министритѣ да поддѣр-жатъ тая теза. Ако не поддѣржатъ тая теза, азъ, не виждамъ, що имъ прѣчи да поематъ оная рѣка, която имъ се простира отъ толкова врѣме, за да из-каратъ България на добъръ край. (Възражение отъ дѣеницата) Не дѣйте мисли, г. г. народни прѣдста-вители, че азъ бихъ подалъ рѣка вамъ или вамъ (Сочи дѣеницата и лѣвицата) при друго положение, това никога нѣмаше да направя нито азъ, нито тѣзъ тукъ. (Сочи крайната лѣвица) Това да го знаете. Но днесъ не е въпросъ за политическата чистота на тая или оная личностъ, на тая или оная група, днесъ е въпросъ за забрана съществуването на нацията, на племето и държавата и днесъ венчко трѣбва да оста-вимъ настрана, днесъ ние трѣбва да некаме и да дѣйствуваме единодушно, тѣй както виждаме, че дѣйствуватъ единодушно народитѣ и партитѣ въ другитѣ държави. Азъ, не виждамъ, г. г. народни прѣдставители, да се даватъ доказателства, че е възможно да се трѣгне изъ такъвъ пътъ, не виждамъ, да се даватъ доказателства главно отъ тая страна. (Сочи дѣеницата) Венчко туй, което ние вършимъ и говоримъ, ние го вършимъ и говоримъ от-крито, ние го вършимъ и говоримъ съ ед-ничното желание, което ви декларирахме и декларираме: да бждемъ полезни на родната наша земя, да бждемъ полезни на България. Съ вашитѣ постѣпки вие некате да кажете, че не сме достѣйни да участвуваме въ спасителното дѣло на България, защото инакъ не може да се натѣжува нашето бѣгство, нашето отбѣгване оная братска рѣка, която ви се протѣга. Не може да се обясни друго-яче нашето поведение. Не дѣйте се стѣрди то-гава, когато ви критикуваме вътрѣшната политика. Ние това не правимъ съ партизанска цѣль, не го правимъ съ цѣль да ви дискредитираме като прави-телство и партия, не, далечъ отъ насъ тая мислѣ. Ние правимъ въ тоя моментъ това, за да ви дока-жемъ, че това, което вършите въ своето управление, не води къмъ единодушие въ сръдата на нашата страна, то нѣма да изведе страната на добъръ край. Ето, тая е нашата цѣль, тая е задачата, която се стремимъ да разрѣшимъ. Разберете това, г. г. на-родни прѣдставители отъ дѣеницата, защото ние отъ лѣвицата отдавна сме го разбрали. Молимъ ви да го разберете и да разберете, че ви говоримъ искрено като добри българи, каквито сте и вие, и че не ви говоримъ отъ инатъ или отъ задни намѣрения, да дискредитираме правителството или да компромети-раме партията, които го крѣпятъ. Азъ, ви казахъ, че интереситѣ, които сѣ въ стѣлкновение сега въ централна Европа, борбитѣ за тия интереси ние ще трѣбва да изкористимъ, доколкото е възможно. Изко-ристването — помнете — нѣма да бжде извършено най-добъръ тогава, когато то стане чрѣзъ едно пра-вительство отъ васъ, коалиранитѣ либерали, или отъ насъ, коалиранитѣ опозиционери. Ако останете само вие, нѣма да има една частъ отъ Европа довѣрие въ правителството; ако остане другата страна, другата частъ отъ Европа нѣма да има довѣрие. Ако вие сте искрени привърженици на неутралитета, ако вие некате да изкористите тоя неутралитетъ за Бълга-рия, дайте довѣрие да има и едната и другата страна въ Европа, да има довѣрие и народътъ въ едно пра-вительство, което нахожда отъ венчки политически течения. Дайте тогава съ общи усилия да подготвимъ

България дипломатически, да я подготвимъ вътрѣшно и военно за посрѣщането на ония изненади, които азъ казахъ, че сж възможни. Недѣйте мисли, г. г. народни прѣдставители, че когато липсва това единодушие въ страната ни и последватъ при тия вътрѣшни наши условия кървави конфликти между насъ и нашитѣ съседни, че ще може да има резултати благоприятни за България. Не, Недѣйте забравя, че сж много прѣсени споменитѣ отъ страшилата война, която се води прѣзъ миналитѣ 1912 и 1913 г., че страната е изтощена, че тя има нужда отъ помощъ. Има сѣмейства, които не могатъ да останатъ безъ подкрѣпата на своитѣ глави тогава, когато ги повикате подъ знамената, България, българската държава е длъжна да се погрижи за сѣмействата на тия български войници. Ние досега нищо не сме направили въ това отношение. Ние досега дори не подкрѣпихме, както трѣбва, инвалидитѣ отъ миналитѣ двѣ войни. Ще видимъ, доколко декларациитѣ на г. Тончева ще бждатъ изпълнени, евр. да бжде ревизиранъ законътъ за инвалидитѣ пенсии. Това ще видимъ. Но като приемамъ, че това ще стане, азъ добавямъ, че то е съвършено недостатъчно. Необходимо е да гарантираме сѣмействата на малолѣтнитѣ и неимотнитѣ български граждани, които утрѣ ще бждатъ повикани подъ знамената, защото запази ли България своя неутралитетъ или го наруши въпрѣки своята воля, врѣмето, може-би, ще ни наложи да бждемъ повикани всички подъ знамената и тогава, съгласете се, ние пѣма да имаме войници, които съ ентузиазмъ да се биятъ тогава, когато ги повикате, като знаятъ, че тѣхната челядь е останала на патишата. Добри ще бжде да вземемъ мѣрки да осигуримъ сѣмействата на ония, които ще бждатъ повикани подъ знамената, ония, на които сѣмействата чакатъ прѣхраната си единствено отъ ржцѣтъ на повикания подъ знамената. Второ, потребно е така също, както казахъ, пълното единодушие въ срѣдата на българското общество, на българското праждаство, по това единодушие не можемъ да го имаме дотогава, докогато го нѣмаме тукъ, въ Народното собрание. Кѣмъ това единодушие азъ правихъ и правя апелъ. Това единодушие не само ще даде сила на правителството, не само ще даде сила на България, но то ще ни и прѣдпази отъ всичкитѣ ония авантюри, които се проектиратъ отъ навѣстни сфери и кръгове у насъ и които ще очакватъ главата на България, ако бждатъ допуснати. Това е нахлуването въ Македония, безъ съгласието и на двѣтъ воюущи европейски групировки. Недѣйте мисли, че трѣбва да се движимъ отъ страни, че трѣбва да слѣдваме по умоветѣ и съвѣтитѣ на ония, които сж взели за професия, за занаятъ, чистичеството въ Македония. Не, това не сж отговорницитѣ за бжлжето на България и ние всички трѣбва единъ нѣтъ завиаги, както се каза отъ други, да туримъ край на тия поплзповения на извѣстни революционери да си играятъ съ сѣдбата на България. Днесъ и вчера постоянно се тжбни, че Македония трѣбва да бжде окупирана отъ България. Днесъ е моментътъ, се казва, когато това е най-сгодно да стане, затуй, защото нѣма сръбска агения, която да ни посрѣщне“. Е добри, ние всички искаме обединението на българската нация, но всички умни хора сж убѣдени, че такова едно окупирване на Македония ще погуби България, защото то ще хвърли България на една страна отъ воюущитѣ и ще я опѣта противъ другата, а тѣмъ отъ туй бѣгатъ всички — тѣй поне показвате, че бѣгате. Е добри, ако сте искрени въ тая политика, дайте да се тури край и на този въпросъ. Спрете постоянното споване на хора до границата и обратно, споването на хора изъ България и специално тукъ, въ София, които правятъ тая пропаганда, защото на всичкитѣ други граждани е запрѣтено да се събиратъ на пу-

блични събрания да изказватъ своитѣ възгледи по днешното положение на страната, а на тия, които искатъ окупирането на Македония не само че е позволено, но г. министъръ-прѣдседателятъ иронично забѣлжн вчера: „Е, пароденъ съюзъ се казва“. Тая проия не е безъ значение за мене, не можемъ да се игуваме ние съ такъвъ единъ въпросъ, не можемъ да оставимъ по улицитѣ да се проповѣдва тогава, когато венчкото население въ България е противъ всякава война, нахлуването въ Македония противъ волята и желанието на по-голѣмата частъ на Европа и специално на една отъ воюущитѣ страни.

Ето мислитѣ, г. г. народни прѣдставители, които имаме да изкаже прѣдъ васъ по политиката, която води правителството и по политиката, която би трѣбрало да се води отъ България. Азъ резюмирамъ моитѣ мисли въ нѣколко реда. Всички искаме запазването цѣлостта на България, венчки желаемъ обединението на българското племе, венчки искаме — ако можемъ да върваме въ искреността на правителствената декларация — България да пази неутралитетъ, България да бжде неутрална.

Министъръ-прѣдседатель д-ръ В. Радославовъ: Безъ „ако“. Кажете пѣщо положително, да чуемъ вашата програма.

С. Костурковъ: Азъ ви казахъ нашата програма.

Министъръ-прѣдседатель д-ръ В. Радославовъ: Нашата програма не е съ „ако“. Българскиятъ народъ знае, че не може да се управлява съ „ако“. Кажете вашата програма, за да я чуемъ.

С. Костурковъ: Ще видимъ, да-ли вашата програма е безъ „ако“, когато я съобщите тукъ, по вашето отношение къмъ опозицията това да се разбере, че вашата програма е не съ едно, но съ много „ако“.

Министъръ-прѣдседатель д-ръ В. Радославовъ: Не, българскиятъ народъ знае нашата програма.

С. Костурковъ: Ние ви казваме, че сме сторипници на неутралитета. И това ние ви го заявяваме положително и категорично; ние ви казваме отъ друга страна, че ние сте длъжни, като правителство, да използвате този неутралитетъ; ние ви казваме, че не трѣбва да стонте съ сгърнати ржцѣ, защото този неутралитетъ съ сгърнати ржцѣ не е неутралитетъ; той е едно мъртвило, което гд използватъ хората, използватъ го нашитѣ съседни, близкни и далечни. Това не е разумна политика. Ето, тукъ пѣма „ако“. Това е политиката, която ви сочимъ ние, тая политика искаме ние да слѣдвате. Ние не ви казваме: илете да прѣговаряте само съ една страна но ви казваме: прѣговаряйте и съ двѣтъ и ако умѣте, осигурете чрѣзъ тѣзи прѣговаряния съ двѣтъ страни истинското запазване на България отъ пожара, който я приближава. Ако ли ние видите, че не е възможно да добие България тая гаранция, тогава дайте ржка тукъ още сега на тѣзи, които сж около васъ, на тѣзи, които сж ваши братя, ваши сънародници, дайте имъ ржка, за да разорѣшатъ по общъ начинъ, съ общи усилия, кждѣ трѣбва да върви България, ако ѣ бжде наложено да напусне своя неутралитетъ. Това е нашата политика. (Глъчка и възвращение въ дѣсни-ната)

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателятъ г. д-ръ И. Момчиловъ)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Модни, г-да, не прижжвайте.

С. Костурновъ: Това е политика, г. г. народни представители, това не сж думи. И едно трѣбва накрай да ви забѣлжа: че колкото повече се бавимъ, и не прѣгърнемъ тая политика за прѣговори и съ двѣтъ страни за осигуряване бъдъщето на България по единъ или другъ начинъ, както пѣлокупниятъ народъ и неговото прѣдставителство намѣри за най-добъръ и най-цѣлесъобразно, толкова повече ние губимъ отъ терена за бъдъщето запазване независимостта на България и обединението на българската нация. И да се назимъ, г. г. народни прѣдставители, отъ възможния изходъ, когато ние не ще имаме нищо на страната си, да не би да излизе, че ние сменили ролята на лисицата и тогава, при ликвидиранието на общоевропейския кървавъ конфликтъ, когато тежкото перо на дипломатията, потопено въ кръвта на стотини, хиляди и, може-би, милиони човѣшки същества, ще рисува картата на Европа и на Балканитѣ, да не изпадне България до положението да имаме нищо задъ себе си и това тежко перо да начертаетъ тая жмичка и хубава България отъ картата на Балканитѣ. Това ще бъде най-страшното, най-грозното, което може да сполети България. Ето, г. г. народни прѣдставители, онай фантомъ, който илани въображението на всички добри българи, на васъ, и на насъ, и на всички и отъ тоя фантомъ имаме миръ. Отъ този фантомъ ние не можемъ да бъдемъ спокойни. Той ни кара, той ни тласка да поладемъ ръка на васъ и на всички българи тукъ, за да вземемъ мѣрки и съ общи усилия да накараме България изъ туй трудно положение, въ което се намира. Ето ви нашата ръка, ето ви нашата добра воля, ето ви нашата енергия, нашата прѣданостъ на българската свещена кауза; приемоте я, и ние ще направимъ едно добро дѣло; не ли я приемоте, тогава не се хвалете съ парламентарната отговорностъ, която носите. Ние имаме само една историческа отговорностъ, която нека да падне върху васъ и вашитѣ съвѣсти. Ние бѣхме длъжни да кажемъ това, което мислимъ, това, което чувствуваме, и го казваме смѣло. Ние не се криемъ задъ фрази, ние не се криемъ задъ мѣражи, ние имаме маска, ние ви казваме истината; дайте да вземемъ крайното рѣшение съ общи сили; дайте, защото имаме вече повръщане. Това рѣшение ще бъде безвъзвратно, защото то ще погуби България или ще я спаси. (Ръкоплѣскане отъ пѣкон отъ лѣвницата)

Х. Гендовичъ: Искамъ думата, г. прѣдседателю, за лично обяснение, по чл. 15 отъ правилника.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Седнете си на мѣстото.

Х. Гендовичъ: За лично обяснение искамъ думата.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Седнете си на мѣстото, г. Гендовичъ. Правя Ви обѣлжка.

Х. Гендовичъ: Има правилникъ и той е законъ за насъ. Не уважаваме ли правилника?

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Гендовичъ! Правя Ви обѣлжка втори пътъ.

Х. Гендовичъ: Азъ мога и безъ обѣлжка да си седна.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Георги Кирковъ.

Г. Кирковъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! И азъ не съмъ съгласенъ съ ония отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които поддържатъ

но въпроса за външната политика, че ние трѣбва да бъдемъ само кратки, изобщо да не говоримъ много. Тѣмъ наопаки, и особено сега, въ тоя важенъ исторически моментъ, въ който живѣе нашата страна, азъ смѣтамъ, че е необходимо да се говори, разбира се, съгласно съ правилника (Смѣхъ), но е важно да се говори открито, да се говори ясно.

Х. Гендовичъ: И азъ цитирамъ правилника, но не ми даватъ думата. (Смѣхъ)

Г. Кирковъ: Защото въ този исторически моментъ въ Народното събрание трѣбва да се кръстосватъ идентѣ, които се поддържатъ отъ разнитѣ групировки по отношение политиката, която нашето правителство, нашата страна трѣбва да води въ този исторически моментъ.

Прѣди, обаче, да прѣмисна къмъ външната политика, азъ ще се спра и за вътрѣшната. И въ тропното слово и въ отговора на тропното слово има пѣрифразирана една точка, въ която се казва, че правителството било възпрѣно отъ избухналитѣ събития въ своята дѣйностъ за възстановяването мощта на България и т. н. Азъ не съмъ съгласенъ съ тая мисль, защото тѣмъ наопаки, именно защото се разиграха тѣзи велики събития, правителството трѣбваше да употреби всичкитѣ си усилия, за да изпълни задачитѣ, които си е поставило, защото тия събития поставиха нашата страна въ изключителни условия и трѣбваше голѣмо напѣгане на усилията, за да може страната да прѣживѣе щастливо тия важни събития. Кървалитѣ, конфликтъ въ Европа, прѣди всичко, прѣдизвиква едно малко или голѣмо изолриране на България, едно спирание на производството, едно спирание въ размирията. Това се отразява извънредно чувствително, прѣди всичко, върху наемното работничество, което и днесъ още продължава да се измѣчва въ една голѣма безработица. Е добръ, въ това отношение правителството не взема никакви сериозни мѣрки. Нѣмъ повече; и въ опититѣ, които ние правихме и правимъ, за да можемъ поне шо-годѣ съ нашитѣ собствени сѣлства — говоря за работническитѣ организации — да отидемъ на срѣща на тая нужда, и тамъ ламъ ни се прѣчепе и се прѣчи. Воспитаното положение, което — имамъ защо да споримъ — е, въ всѣки случай, единъ противоконституционенъ актъ, се използва — нека го кажа открито — ако не изключително, то повечето, противъ насъ. Азъ държа на ржката си тукъ три окръжия, които сж насочени противъ насъ, социалиститѣ. Съ тѣзи окръжия ние се туряме, като че, вѣдъ отъ законитѣ; мѣстнитѣ власти се съвѣтватъ да гледатъ на насъ като на хора отъ втора или отъ трета класа, и по този начинъ се създава отъ страна на властитѣ спрѣмо насъ едно неспасно прѣсѣлждане, прѣчепе на нашата работа, тогава, когато ние много добръ разбираме изключителнитѣ условия. И въпрѣки нашето възмущение, че ние сме лишени отъ всички конституционни гаранции, по отношение на печатъ, по отношение на събрания и т. н., въ всѣки случай, ние въ отдѣлнитѣ градове се стремимъ и се стремимъ да запазимъ поне онова, което е необходимо за поддържане на работническитѣ организации, за да можемъ да отидемъ на срѣща на ония нужди, на които правителството само не отива на срѣща. Прѣчи се на нашитѣ вечерници. Това не е маловажно, защото тѣзи вечерници сж източникъ за поддържане на нашитѣ безработни. Прѣчи се и на събранията ни. Азъ не намирамъ нищо разумно въ това разпорѣждане за не-позволение на събранията. Г. г. народни прѣдставители! Тѣмъ въ тоя важенъ моментъ, който ние живѣемъ, на българския народъ трѣбва да бъде прѣдоставено, напълно свободно да се изказва. Само правителства, които не чувствуватъ твърда почва подъ краката си, само правителства, които иматъ

вѣра въ единъ народъ, тѣ могатъ да го лишаватъ отъ тѣзи правдини, отъ тѣзи свободи, тѣзи необходими. Мислите ли вие, че съ военното положение прикривате нѣщо, прѣчите на извѣстни враждебни или, както вие ги наричате, „прѣдателски“ замисли? Не, тъкмо обратното. Вие ги подхранвате, вие ги отглеждате тайно отдолу, и вие нѣма да получите добъръ резултатъ. Но когато е въпросъ, какъ трѣбва да отиде България въ тия важни минути, които ти прѣживява, ние не можемъ да се съгласимъ, че това трѣбва да бѣде работа само на десетъ души въ министерството. Това е въпросъ на нацията, това е въпросъ на самия народъ, и той трѣбва да има свобода да се изкаже и да посочи, какъ той иска да върви. (Ръкоплѣскане въ крайната лѣвница и лѣвия центъръ)

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Вие искате плеснецитъ? Вие ще го направите.

Г. Кирковъ: Това не е плеснецитъ. Такава е вашата политика. — Ако тая политика е добра, ако тая политика отговаря на народнитѣ интереси, ако тая политика се покрива и съ дѣйствителността, нѣма защо да се боите.

Така щото, г. г. народни прѣдставители, азъ трѣбва да използвамъ случая и да протестирамъ противъ военното положение и да поискамъ, ако не може да бѣде прѣмахнато въ тоя моментъ, поне да не се прѣчи на работническитѣ организации въ она тѣхна работа, въ събранията имъ, които сж необходими, въ тѣхнитѣ увеселения и въ ония тѣхни дѣстивия, които тѣ извършватъ, за да крѣпятъ себе си, защото държавата въ тоя важенъ моментъ ги е зарѣвала.

Независимо отъ това, животътъ извънредно е поскупинѣлъ; продуктитѣ поскупинѣватъ се повече и повече. И въ това отношение мѣрнитѣ, които се вземаха, сж — да ви кажа — просто една карикатура. Азъ ще ви посоча единъ малкъ примѣръ въ една малка страна, каквато е Швейцария, която е сжщо неутрална, която, обаче, биде принудена да мобилизира. Е добръ, тамъ не отдѣлнитѣ кметове извършватъ необходимото въ случая; това е федералниятъ съвѣтъ, който се събира и означава пѣнитѣ на стокитѣ въ цѣлата страна. И знаете ли, че за всѣко едно малко нарушение, за всѣка волностъ отъ страна на единъ бакалинъ или на който и да е ангросиестъ, първата глоба е, веднага, 6 хиляди лева? А вие оставихте цѣлото население въ игра на бакалитѣ, въ игра на кръчмаритѣ, на голѣмитѣ търговци, на брашнаритѣ. Въ единъ моментъ, когато никакъвъ износъ на храни нѣма и когато ние можемъ да имаме извънредно евтино брашно и хлѣбъ, ние ядемъ днесъ единъ скъпъ хлѣбъ. Това е, защото, очевидно, частнитѣ интереси, интереситѣ на отдѣлнитѣ групи на наши и на други партизани, стоятъ по-високо, отколкото интереситѣ на народната маса. И въ това отношение вие прѣдоставихте на отдѣлнитѣ общински съвѣти, да направятъ както намѣрятъ за добръ, когато тукъ трѣбваше да пише една централна ржка, да създаде необходимитѣ наредби и тѣхното прилагане да бѣде строго и на всѣка крачка.

Истина е, въ тронното слово сж посочени редица законопроекти, които още не сж на нашата маса, съ които правителството иска да покаже, че то има извѣстни грижи за работническото население. Ние разбираме политиката на правителството: въ тия моменти то намира, че не е лошо да хвърли малко прахъ въ очитѣ на масата.

Министъръ Н. Апостоловъ: Захарята?

Г. Кирковъ: Като казвате за захарята, ще ви кажа, че сега я ядемъ 1-20 л., защото тукъ общината се

опита да я реквизира, за да се продава евтино, обаче веднага правителството се намѣси, за да имаме въ резултатъ повишение цѣната на захарята, отъ 1-10, на 1-20 л.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Да реквизираме капитала на хората?

Г. Кирковъ: Какъ тѣй? Тукъ нѣма капиталъ, г. министре; тукъ има една милионна маса. И вие сте министъръ да зашищавате интереситѣ на тази маса, а не на отдѣлния капиталистъ, който иска да печели 40% — защото захарята струва на производителитѣ 0-40, а я даватъ 1-20 л.

Х. Гендовичъ: 40 ст. захаръ нѣма.

Г. Кирковъ: Азъ зная пияцата. За Васъ може да нѣма. Вие не можете да си прѣдставите подобно нѣщо.

Х. Гендовичъ: Това не е по тронното слово.

Г. Кирковъ: Вие, асж, вѣнъ отъ процентитѣ не можете да се издигнете.

Х. Гендовичъ: Ваша ти не е ялъ 40 ст. захаръ, та ти ли?

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звън)

Г. Кирковъ: Г. прѣседателътъ ни съвѣтва да дойдемъ на думата си.

Както и да е, налага се, щото правителството — не е късно — да вземе нужнитѣ мѣрки, не да зашищава отдѣлнитѣ капиталисти, които сж си хвърлили капитала, защото, иначе, щѣли да изгубятъ. Г. Радославовъ! Тѣ нѣма да загубятъ, защото отъ вѣтъ нѣма захаръ. Тѣ сж днесъ господаритѣ на нашия шекеренъ пазаръ. Ние имаме петъ фабрики, и тѣ сж, които днесъ ще задоволятъ консума и, слѣдователно, вие можете да имъ Наложите извѣстно намаление на цѣната, безъ да ги лишите отъ тѣхнитѣ печалби — и пакъ ще ядемъ евтина захаръ. Но не е само това. Въ редъ посоки е необходимо да се взематъ мѣрки за улеснение живота въ страната, да се прѣживятъ, криво лѣво въ тия тежки минути, които ние сега прѣживяваме.

Сега, г. г. народни прѣдставители, ще се спра върху въпшната политика. Азъ изслушахъ съ голѣмо внимание всички оратори, които вземаха думата по този поводъ — и правителствени и отъ оппозицията. Трѣбва да кажа, че само въ нѣкои оратори азъ забѣлѣзахъ, можахъ да констатирамъ, че тѣ излизатъ днесъ въ тоя важенъ моментъ съ извѣстна малко или много опрѣдѣлена позиция. По-голѣмата частъ отъ тѣхъ не излизаха върху една позиция, но излизаха въ една поза. Положението на България въ тоя моментъ трѣбва да бѣде разгледвано не само по себе си, изолирано отъ това, което става, и това, което е ставало. То трѣбва да се разгледва въ свръзка съ туй, което става и което е ставало, защото не България опрѣдѣля положението на Европа, а Европа и тѣзи събития опрѣдѣлятъ, и ще опрѣдѣлятъ, положението и поведението на България сега и въ едно близко или далечно бъдеще. Съ това не искамъ да кажа, че България е съвсѣмъ безъ значение. Не, тя има извѣстно значение. И тя е едно малко колелце въ общия чакълъ — въппо. Обаче вие знаете, че съвокупността на тия отдѣлни колелца съставлява чарка или механизма, но всѣко едно колелце, взето само по себе си и разгледано, нѣма абсолютно никакво значение — можете да го хвърлите на боклука. То има значение дотолкова, доколкото играе роля въ свръзка съ тоя общъ механизъмъ. Обаче нѣкои отъ

ораторитѣ именно тъй разгледваха България, като изолирана. Тѣ си я разгледваха за нея самата и това тѣ наричатъ освѣтляване, изтъкване на една чръсто българска политика. Това е, разбира се, много просто, много simple, искамъ да кажа. Вземъ си България на страна и си кажи: България трѣбва да се обедини, тя трѣбва да си вземе Македония, тя трѣбва да си вземе Добруджа, тя трѣбва да си вземе Еносъ—Мидия. И слѣдъ като тъй поставишъ въпроса, тогава ще се обърнешъ, като къмъ съзвѣдие, къмъ великитѣ сили и ще потърсишъ тѣ да дойдатъ да ти извършатъ тая работа, тѣ да ти спомогнатъ, тѣ да ти дадатъ съдѣйствието си ти да направишъ велика България. Очевидно, тукъ има една грѣшка, едно недоразумѣние. България е въ голѣма, почти пълна, зависимостъ отъ това, което става днесъ въ мира, отъ това, което става въ Европа. България географически е на пътя, на кръстопътя, ще кажа, тамъ дѣто се прѣсичатъ двата пътя: пътятъ на Русия и пътятъ на Австрия. Балканскиятъ полуостровъ, дѣто ние живѣемъ, дѣто се намира България, винаги е билъ обектъ и днесъ е обектъ на политиката, на стремекитѣ, на възжеланията на едната или другата страна. Е добръ, днесъ ние имаме една кървава международна война, една общоевропейска война. Тази война е плодъ на капитализма въ Европа. На него ние имаме да благодаримъ, че днесъ пѣла културна и цивилизована Европа е изпаднала въ положението на варварството. Капитализмътъ и родеиниетъ отъ него империализмътъ, стремекитъ къмъ заграбване на колонии отъ високоразвититѣ индустриални страни, съ цѣль за използване тѣхнитѣ подземни и надземни богатства, съ цѣль да си създадатъ извори за своята индустрия, съ цѣль да прѣобърнатъ тѣзи страни въ такива, отъ дѣто тѣ ще черпятъ суровъ материялъ за своята индустрия — ето причинитѣ на днешната война. Балканскиятъ полуостровъ, близкиятъ изтокъ — това е обектъ, на централнитѣ, както се казва, сръдноевропейскитѣ държави, които се стремятъ именно къмъ подобни колонии. Балканскиятъ полуостровъ сѣщо така е обектъ и на стремекитѣ на Русия. Г. г. народни прѣдставители! Вие много добръ разбирате, не вѣрватъ нѣкой отъ васъ да се съгласи, че тая война, тъй очаквана, наистина, отъ дълги години и подготвявана сѣщо отъ дълги години, има за свои мотиви тия, които се изтъкватъ отъ едната, или отъ другата страна. Немъ вие ще се съгласите, че ако една Германия е развѣла знамето, е хвърлила своето население на изтрѣбление, то тя го е направила за защита на културата, унищожавайки културата на съседитѣ си, унищожавайки една културна Франция, една културна Белгия, прѣоборъщайки въ пустиня, въ развалини и съсипия плодотъ на непрѣжснати, дългогодишни, вѣковни трудове и усилия? Очевидно не. Това е стремекитъ на капиталистическата класа, на империалиститѣ, начело съ династията и юнкерството въ Германия, които се стремятъ къмъ добиване колонии на изтокъ, защото Германия, една отъ най-високо развититѣ индустриални страни, е съ малко колонии и търси такива. Тя ги вижда въ Мала Азия, вижда ги въ Турция, вижда ги въ съседитѣ си — въ Франция и въ Англия. Тя се бори за пазаръ, тя се бори, съ една рѣчь, за икономическо надмощие. Това е борбата на германскитѣ капитализмъ и империализмъ за господство и надмощие на всемирния пазаръ. Така сѣщо нейниятъ rivalъ Англия не се бори за това, което ни казватъ нейнитѣ пратеници тукъ — за „свободата на малкитѣ народи“. Не, и подъ нейната лапа стоятъ въ подчинение много голѣми и малки народи.

В. Коларовъ: 340 милиона.

Г. Кирковъ: Маса провинции, голѣми, милиони броящи населения сѣ подъ нейното капиталистиче-

ско иго, и цѣли провинции иматъ само едностранчиво икономическо развитие, обърнати сѣ само въ страни, които да произвеждатъ сурови материяли. Това е Египетъ, който въ врѣмето на французитѣ и турцитѣ даже, бѣ почналъ да се развива и като индустриална страна, англичанитѣ го обърнаха само въ една страна за произвеждане памукъ, за произвеждане сурови материяли. Това е Индия, която се държи на една такава степенъ на развитие, каквато е необходима за индустрията на Англия. Така щото, ние, некултурнитѣ на изтокъ, най-сетнѣ, ако друго нѣщо не можемъ, можемъ да видимъ поне, колко е дебело лицемѣрието на „цивилизованитѣ и културнитѣ“ въ Западна Европа, които се стремятъ да ни убѣдятъ, че се биятъ за културата, че се биятъ за прогреса, унищожавайки прогреса, че тѣ се борятъ, лѣятъ кръвъ за свободата на народитѣ, сами държейки въ подчинение и робство други народи.

Така сѣщо, нека не се зловиди отъ тая страна (Сочи лѣвицата), когато азъ казвамъ, че и проповѣдта, какво че Русия се бори за славянството, е сѣщо така една басня. Никакво славянство. Има еминентни интереси тукъ на руската монархия. И ако у насъ има хора, които още не сѣ се издигнали до разбирането на това, това е, че тѣ или сѣ малограмотни, не могатъ да четатъ (Смѣхъ), или сѣ се заклѣли вече, както онзи русофилъ въ Стара-Загора, който и до днесъ не прѣдава Портъ-Артуръ на японцитѣ. (Общъ смѣхъ) Г. г. народни прѣдставители! Русия се стреми не само да бѣде вѣрна на прѣданието на Петра Велики. Не, Русия отъ една феодална страна, съ течение на врѣмето, се прѣобърна въ една капиталистическа страна. Русия е тази, която успѣ да развие до грамадни размѣри своята текстилна индустрия и да завладѣе източнитѣ пазари съ нея. Русия е тази, която се стреми и полага усилия да развие своята метална индустрия, но сръща прѣчки въ развитието на индустрията на една Германия. Русия се стреми къмъ изходъ, защото на сѣверъ е затворена съ едно море, което замръзва, на изтокъ тя е бита и върната, а къмъ персийския заливъ сѣщо така е залупено отъ днешната и приятелка Англия. За Русия не остава нищо друго, освѣнъ да се стреми къмъ югъ. Тя иска проливитѣ, т. е., както се изразяватъ фигурално въ Русия: „Ние искаме ключоветѣ на Дарданелитѣ да бждатъ въ нашия джобъ“. Очевидно е, че тоя стремекъ къмъ завладѣване ключоветѣ на Дарданелитѣ не се отнася само до самитѣ Дарданели; очевидно, той се отнася до извѣстенъ, както напоследѣтъ сѣ научихме да казваме, хинтерландъ. (Общъ смѣхъ) Тя има нужда отъ единъ хинтерландъ, защото браненето на Дарданелитѣ, браненето на Цариградъ не става нито на Чаталджа, нито на Одринъ. Вие знаете, че ние винахмѣ Одринъ, щѣхмѣ да минемъ и Чаталджа. Това не прѣдставя сериозно прѣпятствие: въпросъ е на хора да умратъ и гранати много да се хвърлятъ, и да се пробие. Това не е сериозна съпротива. Стратегическата позиция на тоя пунктъ, Цариградъ, е Хемусътъ, Стара-планина. И ако вие разгърнете нашата стара история, ще видите, че Византия винаги, когато е искала да бѣде спокойна, старала се е да ни хвърли отатѣкъ Балкана въ Сѣверна-България. И само когато Византия е стѣпвала на Стара-планина, тогава се е чувствувало извѣстното спокойствие въ Цариградъ. Поѣскочимъ ли въ Южна-България, почва да трепери Византия. Вие знаете, нашиятъ царъ, съ слиянъ самунъ хлѣбъ подъ мишница, отиваха къмъ Цариградъ, безъ да го взематъ, разбира се. (Общъ смѣхъ) Е добръ, азъ трѣбва да констатирамъ, че въ това отношение, въ разбирането задачитѣ на Русия, ще софсна вече извѣстно единомислие, даже въ русофилскитѣ софли. И тамъ почватъ да разбиратъ, че Русия нѣма да етиде да запази само гърлото, а ще вземе, очевидно, и бутилката, ще

стъпни здраво, за което днесъ имаме единъ цѣленъ документъ — манифестътъ на руския царь, въ който той говори за завладѣване басейна на Черно-море и за реализиране историческия задачи на Русия. За насъ трѣбва да бѣде ясно, че Русия се стреми да завладѣе брѣга откъмъ насъ и че жертва на това завладѣване ще сѫ ромѣнитѣ, ние и турцитѣ. Могащъ най-добри увѣренія да ни даватъ въ мирно врѣме — не днесъ — въ по-раншнитѣ епохи, да ни прѣдставя въ разни перспективи, да ни говорятъ за Сан-стефанска България. Това сѫ сѣ комбинации. Обаче едно остава неизмѣнно: то е: смѣтването на Русия надолу, завладѣването басейна на Черно-море, владинето и държането въ джоба си ключоветѣ на Дарданелитѣ. Туй е ясно.

Отъ друга страна, нейниятъ ривалъ Австрия, която е на другата страна отъ борищитѣ се страни, не отъ днесъ, а откога се стреми къмъ същото. Както Русия се стреми да излѣзе на топло море, на Бѣло-море, чрезъ Дарданелитѣ, тъй и Австрия се стреми да излѣзе на топло море чрезъ Солунъ. Значи, ние се намираме на кръстопътъ, т. е. цѣлиятъ Балкански-полуостровъ прѣдставлява обекта на тия стремежи на едната, и на другата страна. Пакъ казвамъ: възможно е въ мирно врѣме, при кръстосването на интереситѣ, едната, и другата страна да сѫ отстъпвали. Ние имаме по-нататъкъ доказателства за споразумѣние даже между Русия и Австрия по тоя въпросъ, по раздѣлянето сфери на влиянието. И едната, и другата страна сѫ се старали прѣзъ това врѣме, както се казва, да препариратъ полека-лека плячката си, да си турятъ граница и да си създадатъ *modus vivendi* до ония моментъ, когато вече ще говори байонетътъ, когато ще говори ножътъ. Тоя моментъ вече настѣпа и затова ония съображения, съ които напътитѣ русофили и австрофилиитѣ, сѫ си служили въ мирно врѣме, за да ни успокояватъ относително нашето бъдѣше, тѣзи аргументи и съображения днесъ не важатъ. Днесъ въпросътъ е поставенъ на карта, и Русия, и Австрия играятъ на *van-banc*. Тѣ сѫ хвърлили на карта, на заръ своитѣ интереси: тѣ се борятъ за постигане на тия крайни цѣли и на тѣзи изходни точки за тѣхнитѣ по-нататъшни аспирации. Това за насъ трѣбва да бѣде ясно. И неяснотата относително политиката на едната, и на другата страна, внася тая бъркотница въ главитѣ на напѣтитѣ партии и ги хвърля въ ония комбинации, които сѫ комбинации на заяка, който се стреми да избѣгне опасността като се калабичка по пята, но тѣ не го спасяватъ.

Е добръ, това ще рече, отъ една страна, импернализъмъ, завладѣване не само пѣтица, завладѣване територии, за да бѣдатъ пѣтицата сигурни. Въ мирно врѣме има мирно проникване. А въ този моментъ, когато тия борещи се страни сѫ поставили на карта своитѣ интереси, своето бъдѣше и своята „честъ“, както казватъ тѣ, очевидно е, че въпросътъ не е за мирно проникване, а за достигане на крайнитѣ изходни точки, отъ какѣто тѣ по-нататъкъ ще дѣйствуватъ, осигурявайки своето могѣщество, своето надмощие въ мѣра. Е добръ, казахъ ви, че ние сме на кръстопътъ. Каква политика ние трѣбва да водимъ и какво поведение, каква позиция ние трѣбва да вземемъ днесъ, особено днесъ? Нека ми бѣде позволено да кажа, че азъ не мога да се съглася нито съ онова, което се каза отъ оппозицията, нито съ онова, което се каза отъ г. Илия Вълчевъ, отъ страна на правителството. Трѣбва да констатирамъ, обаче, че пѣкон отъ ораторитѣ, както г. Теодоръ Теодоровъ, напр., бѣха ясни. Наистина, тоя пѣтъ г. Теодоровъ бѣ кратъкъ, затова бѣ и повече ясенъ. Той бѣ ясенъ като каза, че въ тоя кървавъ конфликтъ, въ тая кървава касалица, въ която е хвърлена Европа, осмѣствяването на нашитѣ национални идеали е възможно само, ако се присѣдинимъ къмъ тройното

сѣглашение, специално къмъ Русия. — Позиция ясна. Тѣй сѣщо г. Даневъ се постарѣ да бѣде ясенъ. Неговата мисль е: въ тоя моментъ ние можемъ да на мѣримъ спасение, като се присѣдинимъ къмъ тройното сѣглашение — пакъ ясно. Г. Илия Вълчевъ, макаръ отъ правителството, се присѣдини къмъ частъ съ блока. Той каза, че въ тоя моментъ правителството трѣбва да е и съ единитѣ, и съ другитѣ. (Веселостъ)

И. Вълчевъ: Ни съ единитѣ, ни съ другитѣ, а българска политика — говорете какво сѣмъ казали.

Г. Кирковъ: Азъ ще Ви кажа какво сте казали.

И. Вълчевъ: Да Ви поправа.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. Кирковъ! Недѣйте прѣначаватъ думитѣ на ораторитѣ, за да не става разногласие.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Недоразумѣние има.

И. Вълчевъ: Едно недоразумѣние.

Г. Кирковъ: Възможно е.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Трѣбваше да слушате оратора.

Г. Кирковъ: Ще дойда и до цитиране. — Г. Теодоръ Теодоровъ, като изрази ясно позицията, на която ние трѣбва да стоимъ, остави, обаче, една голѣма празнота. Той не ни убѣди, нито приведе доказателства, защо ние въ този исторически моментъ трѣбва да взѣмимъ съ тройното сѣглашение. Той не ни обясни, остана ни дълженъ да ни докаже: въ тоя моментъ интереситѣ на България, т. е. въпросътъ за нашето национално обединение, за нашето сѣществуване, тѣзи наши интереси съвпадатъ ли днесъ съ интереситѣ на велика Русия, т. е. съ стремлението на Русия къмъ югъ, съ стремлението ѝ да завладѣе басейна на Черно-море; покрива ли се това стремление съ нашата жажда за обединение и за самостоятелно сѣществуване като политическа единица. Тукъ г. Теодоръ Теодоровъ ни остана дълженъ. Тѣй сѣщо и г. Даневъ ни остана дълженъ. И асѣжъ това е общата празнота, ще кажа азъ, въ русофилската доктрина у насъ. Ние досега не сме прочели, досега ние нѣмаме нито едно изслѣждане по-тоа, отъ което да почерпимъ убѣждението, че напѣтитѣ икономически национални интереси, интереситѣ на нашето сѣществуване, като самостоятелна единица, съвпадатъ съ тоя стремежъ на Русия; това нѣмаме. Но сѣщо така тая празнота е и отъ другата страна. И тамъ ние нѣмаме изслѣдвания, и тамъ нѣмаме доказателства, нѣмаме аргументи; и тамъ се казва само, като се навеждатъ пакъ примѣри, такива, каквито се привеждатъ и отъ русофилиитѣ. Русофилиитѣ казватъ: първо доказателство — Русия ни освободи, значи, Русия ни мисли доброто; Русия се е борила тукъ да създаде славянска самостоятелна държавица, както създаваше на друго мѣсто, по на сѣверъ, лѣто тя се е стремилъ къмъ освобождението на татари, на монголи, на всевъзможни други нации, извършвайки тѣй парчетното събирание на руската земя. Този е аргументътъ на русофилиитѣ. Отъ друга страна иматъ сѣщо единъ аргументъ: ами кой ни помогна да се обедини Сѣверна съ Южна-България? Не бѣше ли туй Австрия? Ето единъ аргументъ, и съ него се изчерпватъ всички аргументи: нѣмаме други доказателства. Азъ не разглеждамъ историята и особено руската история по отношение къмъ източния въпросъ прѣзъ призмата на ония басни и на ония хубави приказки,

съ които ние сме най-сетия достатъчно патякани въ продължение на 30 и толкова години. На-ли не говоримъ за реални интереси, за интереси на Русия и за интереси на България? Е добръ, всеки единъ може много добръ да разбере, че тая политика на Русия, минавайки на югъ и завличайки всичко въ своята утроба, не съвпада съ идеята за една самостоятелна политическа единица като България. Друга е консеквенцията на българското русофилство, като политическа доктрина, ако можемъ да го наречемъ така; тя е да влѣземъ въ границитѣ на Русия. И това е една теза, която може да се поддържа отъ тѣхъ и споредъ която, понеже ние, като малка държава на Балканския-полуостровъ, не сме въ състояние да оградимъ нашитѣ граници, да дадемъ мощъ на нашата индустрия, да се развѣрнемъ икономически, най-добръ ще е да влѣземъ въ границитѣ на Русия, разполагайки съ нейнитѣ широки пазари и имайки покровителството на нейния брониранъ юмрукъ. Това е една теза, и тя е понятна за мене, обаче тая теза русофилитѣ се лаятъ да изнесатъ; само когато сж малко кефли, тогава я изнасятъ. (Общъ смѣхъ)

Сжщото трѣбва да кажа и за другата страна. И тамъ сжщо така си служатъ съ тоя единственъ аргументъ, единственъ исторически фактъ — както и русофилитѣ съ историческия фактъ — че Русия нанстина води война и че като послѣдствие отъ тая война и кръстосанитѣ интереси тогава, въ онзи моментъ, дадохъ въ резултатъ една България, най-напрѣдъ мѣнника, но слѣдъ това западнитѣ сили или тройнитѣ съюзъ помогна тя да порасне съ присъединението на Южна-България. И това е единъ исторически фактъ, обаче той нищо не говори, той не характеризира политиката на Австрия, нито на Германия, а говори само, че въ единъ исторически моментъ има едно съпадение, и повече нищо. Обаче, да се твърди, че една Австрия, заляпанена даже въ своето сжществуване, една Австрия, която пълзи въ Полуострова и е пропѣлила съ съгласието на своя партньоръ, противникъ Русия въ 1877/78 г., когато тя туря ръка на Босна и Херцеговина, да се смѣта, казвамъ, че това пѣпле не е въ единъ моментъ, какъвто е диспѣнитъ, когато тя е туряла на карта всичко, очевидно е, че е една голѣма напѣност. Тя се стреми къмъ изходъ на Солунъ; ней това е необходимо, както тя разбира — ние нѣма да ѝ даваме нашитѣ разбирания — както тя схваща. И тамъ има империализмъ, и тамъ има сжщо голѣми землевладѣлци, и тамъ има индустриалци, и най-жаркитѣ патриоти въ тая смисълъ за разширението на Австрия надолу къмъ Вѣло-море, сж нашитѣ едноплеменици, чехитѣ, най-индустриалната нация въ Австрия. На дѣното на това славянофилство, което тѣ тукъ, въ София, манифестираха, лежеше стремѣжътъ, на чешката индустриална буржоазия, укрѣпвайки дома си, експроприрайки нѣмекитѣ фабриканти, взимайки въ рѣцѣтъ си цѣлата национална индустрия въ Бохемия, тя да използва славянскитѣ близки племена като бѣдѣщи добри пазари, като мѣсто за плаcementи на капитала. Примѣръ за това е захарната фабрика. Както виждате, става дума пакъ за захарта.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Тѣмъ това мислѣхъ и азъ.

Г. Кирковъ: Тѣ ли се бунтуваха много, тѣ ли не даватъ? (Общъ смѣхъ) Сега разбирамъ какво ще рече славянство.

Независимо отъ това, Австрия има голѣми връзки съ цѣлия изтокъ и есpecially съ Балканския-полуостровъ, Балканскитѣ-полуостровъ е мѣсто, дѣто тя пласира своитѣ стоки и ти нека най-сетия да бѣде господарка. Очевидно е, че едната страна и другата

страна отъ участвуващитѣ днеска въ войната иматъ за обектъ на своитѣ стремежи Балканския-полуостровъ и други близки колонии.

Балканскитѣ-полуостровъ е въ опасност. Тая опасност днеска се вижда най-добръ. Ако досега, въ мирно врѣме, ние сме можели да мислимъ, че съ разни комбинации, използвайки този или другъ случай, при кръстосване интереситѣ на Австрия и Русия, ние можемъ криво-лѣво да прѣкараме, то въ тоя важенъ моментъ на война, казвамъ, тѣзи съображения не могатъ да иматъ никакво значение, не могатъ да иматъ никакъвъ смисълъ — тѣ не могатъ да влияятъ. Войната се развива, тя пълзи като пожаръ на югъ, защото воюващитѣ страни въ тоя моментъ като-че-ли сж дошли до едно равновѣсие и въ такъвъ единъ моментъ тѣ опрѣвяватъ вече послѣдитѣ си къмъ обектитѣ, къмъ плячката. Отъ тукъ именно и слѣдва онзи страхъ, че тоя пожаръ скоро ще дойде и у насъ. И тогава нашата страна, Балканскитѣ-полуостровъ — засега само една частъ отъ него театръ на военни дѣйствиа — ще се прѣбобрне въ театръ на военни дѣйствиа. Защото днеска не само политически съображения рѣководятъ воюващитѣ. У тѣхъ има нѣщо по-силно — това сж и стратегическитѣ съображения, това е логиката на развивающата се голѣма война. Тая логика влечи, разпростира фронта и по-близко къмъ плячката. Вие имате единъ Цариградъ, откъдѣто напоследъкъ се обяви свещената война. Вие можете да си прѣдставите, че това не може да остави спокойни ония, които иматъ колонии, като Англия и други — колонии, които тѣ държатъ съ принципа: „раздѣляй и владей“, или съ брониранъ юмрукъ. Очевидно, и Русия, и Австрия ще бързатъ къмъ тоя обектъ по-скоро. Защото, колкото повече се продължава войната, колкото повече ти остава безрезултатна, толкова повече ония, които въ моментъ на увлѣчение бѣха пратени въ тая война, ще почнатъ да размисляватъ и да се питатъ, защо е тая война, защо ние се биемъ? И нито германскитѣ империализмъ, нито австрийскитѣ империализмъ, нито рускитѣ царизмъ не ще смѣятъ да се върнатъ у дома си безъ плячка, безъ грабежъ, безъ придобития.

Отъ крайната лѣвица: Браво! (Рѣкопѣскане)

Г. Кирковъ: Тѣ трѣбва да взематъ придобития. И тѣ бързатъ, защото отъ друга страна, г. г. народни прѣдставители, тая война не е само война за икономическо и политическо падмощие, не е само за превенство въ мира на индустрията, на производството и капитала; тая война е една война, трѣвъ която се избѣгва, прави се опитъ отъ страна на капиталистическа Европа да се измъкне отъ хомата на стоящата нѣдъ нея революция. Вие знаете, г. г. народни прѣдставители, когато Поанкаре отиде въ Петербургъ, калдарѣнитѣ на Петербургъ бѣха оцапани съ работническа кръвъ — Русия бѣше вече въ началото на революцията, и войната дойде като едно спасително сѣдство за руски царизмъ. Въ Германия се готѣше всеобща стачка, въ Франция сжщо. И никой нѣтъ такива движения, такива успешни борби не е имало и класовата борба не е била тѣй изострена, както напоследъкъ въ Англия, Австрия, раздирана отъ национални сѣби, достигнали въ своето развитие до висния пунктъ, когато тѣ заплашватъ сжществуването на Австрия, се намираше прѣдъ пропастта; всички бѣха неспирни и тѣ трѣбваше да избиратъ между войната и революцията. Тѣ избраха войната и я подготвиха, защото въ нея тѣ смѣтаха, че не иматъ възможностъ и вѣроятностъ да спечелятъ нищо. Веѣка една отъ воюващитѣ смѣташе: азъ не бѣда побѣдителка: бѣда ли азъ побѣдителка въ Русия, ще емажа бунтуващи се и недоволень свѣтъ, бѣда ли азъ побѣдителка въ Германия, ще емажа

тѣзи, които ми прѣчатъ къмъ могъществото и империализма. И въ Франция, и навсѣкждѣ смѣтаха, че тѣ ще могатъ да се измѣнѣтъ и по тоя начинъ да продължатъ динѣ си и отъ усвоенитѣ колонии, заграбени чрѣзъ война, разбутали цѣла Азия, да отворятъ широко поле за капитализма, слѣдователно, да отварятъ единъ отдушникъ за себе си, за да излѣятъ енергията, за да пуснатъ припримения отъ освободителното работническо движение капитализмъ, да го пуснатъ въ тия екзотични и нови страни, пълни съ незасегнати, подземни и надземни богатства и съ единъ милионенъ свѣтъ, доволствуващъ се съ една шепя орисъ. Това е бѣгството на капитализма отъ Европа, бѣгството му отъ революцията. Е добръ, ние трѣбва да признаемъ, че той сполучи. Вѣрно е, че той избѣгна революцията въ тоя моментъ, той отиде на война, но въпросътъ е сега, какъ ще се върне той отъ войната.

Каква, слѣдователно, трѣбва да бѣде нашата позиция сега? Азъ ще се спра върху мислитѣ, изказани отъ нѣкои отъ ораторитѣ, на първо мѣсто отъ г. Сакжзовъ. Г. Сакжзовъ улесни своята задача по тоя начинъ, че той като направи нѣколко не дотамъ грациозни метания прѣдъ икономиката на балканската федерация, бѣрзо отетжни подъ шатѣра на блока. Дълго време азъ искахъ да намѣря, да узная каква е позицията на г. Янка Сакжзовъ, но такава не намѣрихъ. Той обясняваше, че неговата малка социалистическа партия е дала своето съдѣйствие, влѣзла е въ опозиционния блокъ съ цѣлъ да не допусне, да не позволи на господата ултрауософили, които искатъ да върватъ съ Русия, съ тройното съглашение, да взематъ връхъ, и като отчупва тѣхнитѣ рога, заедно съ тѣхъ тя се стреми да ступи и рогата на правителството, да не отива и то твърдѣ далечъ, къмъ Австрия. Това е мисълта на г. Янка Сакжзовъ, това е позицията му. Е добръ, ние ще се съгласимъ, че това не е никаква позиция, това е пакъ, казвамъ, една поза — Янко Сакжзовъ застава въ една поза, но не на позиция. Не е това, което днеска се иска — по кой цѣтъ да тръгне България. Янко Сакжзовъ очевидно вижда, че едната страна зарева много надѣсно, другата — зарева много надѣсно, и той се чувствува повиканъ отъ историята да ги поприбере малко, да не отиватъ много надѣсно и надѣсно — то значи да поставишъ България и всичкитѣ тия партии въ позата на Бурдигановото магаре, което не знае коя слама да яде: тая ли или оная, и затова умноа отъ владѣ. Това не е позиция.

По-нататкъ, г. Стамболийски, както и г. Костурковъ, съ други фрази повториха сѣшия неутралитетъ — защото тукъ сѣ по неутралитета се говори: и съ еднитѣ ще прѣговаряшъ, и съ другитѣ, нито съ еднитѣ, нито съ другитѣ. Както виждате, това пакъ не е позиция, не е политика, защото тая политика казва: защо разговаряте само съ еднитѣ, а не и съ другитѣ. Питамъ азъ: това политика ли е, това ли противопоставяте на политиката, да кажемъ, на едно правителство? Не. И правителството сѣщо така, както опозицията, играе на скамбилъ, обаче и еднитѣ, и другитѣ си пазятъ коза. (Общъ смѣхъ) Еднитѣ говорятъ неутралитетъ, но мислятъ (за Русия и тройното съглашение, другитѣ говорятъ: „неутралитетъ“, но мислятъ за тройния съюзъ. Това разбирамъ, това е вече позиция.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Това е вече политика.

Г. Кирковъ: Това е вече политика, по тя нѣма въ себе си принципиално различие. Между русофилската и австрофилската политика нѣма принципиално различие. Това е една и сѣща политика.

В. Коларовъ: Вѣрно.

Г. Кирковъ: И затуй вчера, когато говори г. Малиновъ, и каза на г. Даскалова: „Ние сме на различни полюси“, азъ му възразихъ: това не е вѣрно, не сте на различни полюси, вие сте на една и сѣща точка, обаче гърбомъ обвърнати единъ къмъ другъ. (Общъ смѣхъ) И вие ще видите сега каква е тази ваша политика. Нестъмишно е, г. г. народни прѣдставители, че Балканскиятъ-полуостровъ е заплашенъ. Той е прѣдъ опасността да стане театъръ на военни дѣйствия, както вече става отчасти, и най-опасното — да стане плячка на воюващитѣ страни. Това съзнание за опасността на Балканския-полуостровъ трѣбва да бѣде именно всеобщо въ нашата страна. Ако това не е всеобщо разбиране, ние не можете да създадете едно единство, макаръ да създадете най-прѣфинисанитѣ коалиционни кабинети. Трѣбва да се съзнае тая голѣма опасностъ, че ние сме заплашени и отъ едната и отъ другата страна. Сега, какъво ни прѣдлагаатъ? Единъ казва: „Нашата политика е българска, ние искаме да вървимъ съ едната, или другата страна“ — азъ нѣма да ги разглеждамъ поотдѣлно — „отъ воюващитѣ, защото смѣтаме, че тя ще побѣди и че тамъ ние ще намѣримъ осъществяване на нашитѣ национални идеали“. Тая гледища точка, която наричатъ българска национална политика, не е българска; българя я казватъ, но тя е политика отъ гледища точка руска и австрийска. Този, който застава на почвата било съ Русия, било съ Австрия, той ще говори за българска политика, по той застава на гледището на Австрия, той смѣта, че само въ побѣдата на една Австрия или на тройния съюзъ ще намѣри осъществяване на своитѣ идеали. Той отива съ една рѣчь и туря сѣднинитѣ на своята страна въ играта на двата партнера, знаейки или незнаейки, че едниятъ или другиятъ ще падне, или ако тѣ се споразумѣятъ и не паднатъ, но и двата запазватъ равновѣсие, ще си подѣлятъ плячката. Азъ намирамъ, че тая политика не е национална; тя не е българска политика, макаръ че се поддържа отъ българя. И тукъ азъ трѣбва да се спра малко върху думитѣ на г. Данаева. Г. Данаевъ казва: „Азъ съмъ за българска политика, но не и за балканска политика“. Е, да, тукъ е колосалното недоразумѣние, тукъ е вечното кжсогледство. Защото, г. г. народни прѣдставители, балканската политика, това е именно българската политика, това е истинската национална политика. Този, който смѣта, че Балканскиятъ-полуостровъ трѣбва да принадлежи не на България, не на Сърбия, не на Гърция и на Румъния, а да принадлежи на Австрия и на Русия, той не води национална българска политика. Е добръ, този е принципътъ — „Балканитѣ за балканскитѣ народи“, защото побѣди ли тройниятъ съюзъ, частъ отъ Балканския-полуостровъ — ако не цѣлата частъ — ще бѣде въ рѣцѣтъ на Австрия и самъ той ще се прѣобърне въ колония, дѣто въ интереса на германската или австрийската индустрия ще се налага едностранчива икономическа политика за развитие, може-би, само на земледѣлието и скотовѣдството — една непълна култура, едно непълно развитие, едно осакатено развитие, каквото е това на единъ Египетъ, или на една Индия. Ние държимъ за цѣлостта на Балканския-полуостровъ, защото Балканскиятъ-полуостровъ, самъ по себе си, е една завършена икономическа единица. Балканскиятъ-полуостровъ има своитѣ чудни пристанища; Балканскиятъ-полуостровъ има своитѣ чудни разкопни долини за земледѣлие; Балканскиятъ-полуостровъ има богатъ, неизчерпаемъ мѣста, минерални богатства; той има рѣки, има всичко за една всеобща култура, за едно всеобщо икономическо развитие; той има своитѣ географически граници, които прѣдставяватъ благоприятна географическа срѣда, и слѣдователно, длъжностъ на тия малки народи, които живѣятъ на тоя Балкански-полуостровъ, е да пазятъ

целостта на Балканския-полуостровъ, защото едно малко пѣщо взето отъ него, напр. убита една Сърбия, загинва въ слѣдующия моментъ България, загинва по-нататъкъ Румъния, загинва Гърция.

Т. Лукановъ: Вѣрно.

Г. Кирковъ: Туй трѣбва да се разбере, това е то. Тукъ ще намѣрите осъществяването на нашите национални идеали; тукъ е независимостта. Но, когато вие, виждайки какъ единъ братъ на Балканския-полуостровъ лъжливи, върви къмъ Солунъ, правите си илюзии: не можемъ ли ние сега, прѣговарийки съ тѣхъ, да осигуримъ нашите национални идеали, т. е. смѣтате, че Австрия, като слѣзе къмъ Солунъ, ще се обърне и ще каже: пардонъ, г-да, азъ малко събъркахъ, тукъ е ваше мѣстото, ебогомъ, азъ ще си отида по-горѣ, вие тукъ имате право да се разполагате сега, започвайте въ долината на Вардаръ. Воденското езеро, което щете, а пъкъ азъ, извинете, че влѣзохъ, само по работа тѣй, безъ да ви ништамъ. Сажото пѣщо и русите ще ви кажатъ; влашки и воювайки съ своите полкове, съ своите корпуси падъ нашата земя и хиърлийки още стотин хиляди жертви, тѣ ще ви кажатъ: извинете, г. г. българи, ние малко ви безпокоимъ, вземете си земята, ние ще се върнемъ далечъ въ Русия. Не, който стъпи тукъ, нѣма да излѣзе вече. Ето какъ е.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Мнозина сж стѣнали тукъ.

Г. Кирковъ: Слѣдователно, има една национална политика — това е политиката на балканската федерация. Това не е мечта — ето ви тамъ другата политика. Тукъ сж, значи, двѣ политики. Политиката, която изхожда отъ прѣдпоставката, че Балканските-полуостровъ трѣбва да бѣде на балканските народи, че той трѣбва да бѣде пазенъ и че неговото запазване отъ посягачелство ще гарантира мирно, правилно, икономическо и културно развитие на народитѣ, които го населяватъ. Другата политика е националистическа — не национална — т. е. едно заблуждение. Националистическа, била ти австро-филска, или русофилска, това е безразлично; ти е националистическа политика, ти е политика, която очаква спасението на България отъ разграбването на Балканския-полуостровъ; ти е политика, която очаква отъ смазването на Сърбия частнето на България. Това е, по мое мнѣние, безумие. Не само стратегията ще накара сега да слѣзатъ и руси, и австрийци, и германци насамъ — както казаха и г. Сакъзовъ, и други страхове си — много основателни — но може-би ние ще посрѣщнемъ германски корпуси тукъ, ще срѣщнемъ австрийски, ще срѣщнемъ, може-би, руски и турски, и Балканските-полуостровъ — както нашата бѣдна татковина, така и Румъния, съедката, въ която сжко играятъ туй хоро — всичко това ще бѣде разпокъсването, разграбването на Балканския-полуостровъ. Това ли искаме ние? Е добръ, опал българска политика, която върви било съ Австрия, било съ Русия, тя неизбежно ще доведе — това по-рано се не виждаше, днесъ става сѣ повече и повече ясно — не до национално обединение, г. г. народни прѣдставители, а до национално загубване, до изчезване на България. Изчезването на България, това е резултатъ на такава една странична политика, не национална, а националистическа, която игнорира общите интереси на Балканския-полуостровъ. По тоя начинъ, балканските народи, усвоили тая националистическа политика, въ България, въ Сърбия, въ Гърция и въ Румъния, подготвятъ своето бие по части и разграбване на Балканския-полуостровъ. И азъ си спомнямъ монтѣ думи, които казахъ въ миналата сесия, когато азъ

се спрѣхъ да говоря върху договора въ Букурещъ. Азъ казахъ: Букурещкиятъ договоръ, това е подписване смъртната присѣда на балканските народи. Тѣ се указаха неспособни да разбератъ своите общи интереси, виждайки много добръ, че двѣ лами зѣятъ отъ едната и отъ другата страна. Тамъ тѣ проявиха всичкото кжсегледство, защото въ тия нещастни балкански страни — нека туй го разберемъ — владѣятъ неколкоцима слѣдущичави короновани глави, защото въ тия малки страни народитѣ сж станали плячка на тия слѣдущичави водачи.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Затиха)

Г. Кирковъ: И сжко така тѣ сж станали плячка на едни буржоазии, които въ унищожаването на съседитѣ си, виждатъ своето паение, а между туй тѣ копаютъ гроба си. (Ржкопѣскане отъ крайната лѣвица) **Г. Радославовъ!** Азъ имамъ да Ви дамъ единъ съветъ. Азъ съмъ по-младъ отъ Васъ, но партията ми претендира да държи истината въ тоя моментъ. Балканската федеративна република, балканската федерация, както вие я наричате, азъ казвамъ, е единственото спасение не само за Балканския-полуостровъ — за България. Въ тия исторически моменти, г. Радославовъ и г. г. народни прѣдставители, трѣбва да си поставите въпроса не кои граници да имаме въ тоя исторически моментъ; въпросътъ е да сжществува, или да нѣма България.

Отъ крайната лѣвица: Вѣрно! (Ржкопѣскане)

Г. Кирковъ: Ето въпросътъ, а не както казва г. Малиновъ: „Тукъ искамъ азъ сега, дайте ми това, синиоръ ни турете“, и прѣдпочита, като се каратъ за тоя синиоръ, да не вижда голѣмия лихваръ, който загравва всичкото. Ето кжсегледството на тия народи, казвамъ, на тия водачи на тия народи, защото, ако днесъ въ буржоазните срѣди тукъ, въ Сърбия, въ Гърция, въ Румъния, има ожесточение, има завистъ, има ненавистъ, ако въ династиятѣ има готовност да си откъснатъ врата единъ другиму въ тѣзи народи нѣма подобно нѣщо. Азъ, познавайки българската народна маса, отричамъ, че въ тая маса има омраза срѣщу срѣбския народъ, срѣщу румънския народъ, срѣщу грцкия народъ — нѣма тая омраза. Този български народъ рамо до рамо се бори съ тѣзи сѣрби и грци, и той видѣ, опитътъ го научи, че съюзени въ борбата, разгромка въковна империя. И тогава, когато падна този съюзъ, когато този съюзъ биде унищоженъ, не само България прѣтърпѣ катастрофа, не, а всички паднаха въ катастрофа. Сега шървятъ, който търпи наказанието, е нашата съедка Сърбия, обърната на лустия, съсипана, унищожавана, клана, прѣобърната въ развалини. Ето ви тамъ величнето на националистическа Сърбия. И ти сега очаква спасение отъ далечното разиграване на общоевропейската война, отъ конечните резултати на тая кърнава драма. Не, нѣма спасение, защото свършено е. Ти търпи днесъ наказанието си, и това наказание, г. Радославовъ, утрѣ чака и насъ.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Не сме го заслужили.

Г. Кирковъ: Не е въпросътъ, дали сме го заслужили; вие сте на пътя на потока, вие сте на пътя на фурията.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Нѣма страхъ.

Г. Кирковъ: Не е въпросътъ за страхъ, г. Радославовъ — ние по-малко се страхуваме — а въпросътъ е за разбирането. За него азъ говоря.

Д. Кьорчевъ: Разбираме чръзъ принципи извън времето и фактитъ — идеологии непужна въ момента и повтаряна тукъ, въ България, чръзъ нашата преса, отъ 20 години насамъ.

Г. Кирковъ: И това е печалното, г. Кьорчевъ, че тая идеология е паливана съ функция толкова години въ вашитъ глави, и при все това вие къмъ нея оставате недостъпни, огнеупорни.

Д. Кьорчевъ: А вие водите една сектанска политика, подкръпена изключително само съ принципи, съ фрази, съ формули и политически аксioms, навсѣждъ годни, за всѣки случай приложими, и тѣхъ като клишета прилагате за цялата вселена. Това, което говорите тукъ, можете да го кажете и въ Гърция, и въ Сърбия, и въ Германия. Кому е нужно това?

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моли, г. Кьорчевъ, не прѣжевайте.

Г. Кирковъ: Г. Кьорчевъ! Принципитъ, които ние развиваме, не сѣ пѣща отвлѣчени.

Д. Кьорчевъ: За случая тѣ сѣ извънъ времето.

Г. Кирковъ: Тѣ сѣ тъкмо за времето. На дълго на тѣзи принципи лежатъ върховнитъ интереси на българското племе.

Д. Кьорчевъ: Ама слѣдете всичко въ неговото принципи развитиѣ.

Г. Кирковъ: Вчера ми казватъ: хубаво пѣщо е това балканската федерация, ама вече е късно. Е добръ, вие носите отговорността, че по-рано не я възприехте, а сега казвате, че е късно. Противъ идеята вие нищо не можете да кажете или само казвате, че не е сега време, или че е късно, или че тя си е изгъла пѣсенъта, или че още не е дошло време. Ако тя си е изгъла вече пѣсенъта, вие носите всичката отговорностъ прѣдъ историята и прѣдъ народа, защото когато ви я проповѣдваме отъ 20 години насамъ, вие не я разбрахте. Ако е още рано, никой пакъ не е рано да станешъ умешъ, никой пакъ не е рано да възприемешъ една истина. Азъ бихъ желалъ въ тѣзи исторически дни, въ които ние живѣемъ, моятъ езикъ да се прилѣпи къмъ гърлото и да не бѣда азъ пророкъ. Съ тая политика, която вие искате да слѣдвате и която ви прѣпорѣчватъ други да слѣдвате, вие не отивате нито къмъ обединението на българския народъ, нито къмъ запазването на България, а отивате въ кървавата игра между Русия и Австрия, между двойния и тройния съюзи, безъ да можете да кажете какъвъ ще бѣде резултатътъ. Е добръ, днесъ ние казваме, че единственото срѣдство за спасението на Балканитъ, за спасението на България е федерацието, е съюзътъ.

И. Багárovъ: Ама това не може да стане. Кажете сега-засега модусъ.

Г. Кирковъ: Да ви кажа сега-засега модусъ, ама задължавате ли се да го приемете?

И. Багárovъ: То е другъ въпросъ.

Г. Кирковъ: Затова именно азъ се обръщамъ къмъ г. Радославова и казвамъ: напразно — и бихъ желалъ да запомните моитъ думи — вие си губите времето да прѣговаряте съ Савински, съ Тарновски и съ който и да е другъ отъ прѣдставителитъ на великитъ сили. Като страна, която е центръ на Балканския полуостровъ, отъ васъ трѣбва да излизе идеята за прѣговори между балканскитъ народи. (Ржкоплѣскане отъ крайната лѣвица) Къмъ тѣхъ

трѣбва да се обърнете въ този исторически моментъ. Съберете и г. Пашича, и г. Венизѣлоса и ги попитайте: „Вие, г-да, какъ сте въ тоя моментъ? На края на пропастьта ли сте вече?“

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: Не признаватъ това.

Г. Кирковъ: Обаче вие не сте направили никакъвъ опитъ въ това отношение и нѣма да направите, а туй именно е печалното.

Министъръ-прѣседателъ д-ръ В. Радославовъ: И туй е въпросъ.

Г. Кирковъ: Г. Радославовъ! Вие, може-би, ще направите това, но ще бѣде вече късно. И днесъ въ българския парламентъ азъ казвамъ, че ще дойде моментъ, когато и Пашичъ, и гордиятъ Венизѣлосъ, и още по-гордиятъ ромѣнски Братияну, сѣщо стѣпили на края на пропастьта, ще викнатъ: „Дѣ е сега съюзътъ?“

И. Ангеловъ: Ама сега не викатъ.

Г. Кирковъ: „Защо ние пожертвувахме интереситъ на Балканския полуостровъ и нашитъ интереси, за да бѣдемъ приятни на Русия или на Австрия?“ Ето, г. г. народни прѣдставители, двѣтѣ политикни — едната политика е националната, политиката на общитъ интереси на балканскитъ народи, въ които се покриватъ и интереситъ на българския народъ, защото който членъ и да бѣде грабнатъ и завлѣченъ отъ Балканския полуостровъ, логиката е тамъ, че слѣдующиятъ ще слѣдва слѣдъ него. Затова да по-тръжествуваме, когато въ Сърбия Австрия е вече прѣмнинала Валево, защото хубаво му мислите вие, г. г. управляющии, и вие отъ управляющето малцинство: когато зачърмятъ топоветъ по-близо, и ние почнемъ отъ София да ги слушаме, тогава нѣма да ви питатъ „Отъ дѣ искате слама: отъ тукъ или отъ тамъ“, ами ще ви кажатъ: „Въ 24 часа тръгвайте“. Това е логиката на войната. Сѣщото пѣщо и на нашата съездка Ромѣния ще кажатъ. Може-би, тя ще бѣде по-късметлия отъ насъ и по-рано ще минатъ прѣзъ нея, ще я обърнатъ на театъръ на военни дѣйствиа, ще я прѣгизатъ. Въ този моментъ, когато тя заспива юдъ илюзията, че ще стане голѣма Ромѣния, че ще добне Трансилвания и Буковина, дѣвинцата, кървавата дѣсеница на съдбата ще чертае: „Нѣма Ромѣния!“ Това е и за насъ.

И. Вълчевъ: Голѣмъ пророкъ си билъ.

Г. Кирковъ: Ето какво азъ противопоставямъ срѣщу политиката, която се прѣпорѣчва и отъ васъ, и отъ опозицията, и която е една и сѣща. Да-ли вие ще вървите съ Австрия или Русия, въ края на крайната това е безразлично; вие вървите въ чужди води, вие плувате въ чуждо море. Ако вие, малка България, си своитъ малки срѣдства, съ своята нищожна съпротивителна сила отидете да плувате въ водитъ на тройния съюзъ или на двойния съюзъ, вие ли ще давате тонъ, васъ ли ще питатъ, вие ли ще пасочвате? Не, вамъ ще пасочватъ, васъ ще тласкатъ. Вие имате примѣръ въ миналото съ една Ромѣния. Тя сѣщо така тръгна съ Русия, впрегна се и тя въ колата, голѣма роля да играе. Извѣстно ви е, какъ свърши тя. Ние сѣщо така отъ година насамъ особена честь ни е да се пѣчимъ, че сме съ велика Русия. Ако, обаче, прѣгледате това, което се е вършило, за да заслужимъ това благоволение да вървимъ заседно съ нея — договоритъ — трѣбва да бѣде човѣкъ слѣтъ, за да не види, че въ тия договори ние сме подпесни жизненитъ сили, бѣдѣщото на България, въ рѣцѣтъ на Русия. Това е фактъ, който

никой не може да отрече; то е сложено на документи. Това е то. Съща е политиката и съ другата страна. Играло се е преди години ту съ една, ту съ другата страна. Г. Радославов! Мина се вече това време. Днес моментът е друг.

Д-ръ Й. Фаденхехт: Позволете един въпрос. г. Кирков. Пръпорчавате ли Вие и сега да се сключи един съюз между България, Румъния, Гърция и Сърбия, и България и Румъния и Гърция да тръгнат съ войскитъ си срѣщу Австрия да освобождават Сърбия?

Г. Кирков: Това не значи още война.

Д-ръ Й. Фаденхехт: Какъ си представявате Вие това?

Министър-председател д-ръ В. Радославов: Балканският-полуостровъ, заедно съ Турция, Сърбия и т. н. — тъй разбира той.

Г. Кирков: Вие на-ли сте партизани на неутралитетъ докрай? Ако вие искате да запазите неутралитетъ, трѣбва да представлявате една по-голяма сила. Една Италия може да остане неутрална, една Америка може да остане неутрална, една Холандия може да остане неутрална, ако е необходимо, но една България не може да остане неутрална.

Х. Гендович: Защо?

Г. Кирков: Защото нѣтъ е тамъ. Съ една рѣчь, въ това голѣмо сблъскване между великитъ сили вие, за да запазите неутралитетъ съ всичката сигурностъ, очевидно е, трѣбва да представлявате една по-голяма сила, трѣбва да представлявате обединена сила, т. е. обединението на балканскитъ народи ще ви даде възможностъ да запазите единъ неутралитетъ докрай, безъ да се намѣсите. Но ако вие мислите отдѣлно България да запази неутралитетъ, вие не можете го запази, както не може го запази и Румъния, ...

В. Моллов: Но сега и заедно не можемъ.

Г. Кирков: ... както не може да го запази и Гърция.

Я. Сакжзовъ: Защо не може да го запази?

Г. Кирков: Не може да го запазимъ, г. Сакжзовъ, защото кой ще гарантира неутралитета?

Я. Сакжзовъ: Г. Кирков! Австрийскитъ и рускиятъ империализъмъ въ взаимната имъ борба могатъ да изпратятъ днесъ на Балканитъ една реална сила толкова голѣма, колкото една Сърбия да възспира Австрия, а една България още повече.

Г. Кирков: Прибавете: една Румъния — още повече, една Гърция — още повече и гаранцията, както виждате, е налице. Това искамъ да кажа азъ.

Я. Сакжзовъ: Следователно, ако тѣ съединени могатъ да запазятъ своята независимостъ ...

Г. Кирков: И неутралитетъ.

Я. Сакжзовъ: ... и неутралитетъ, то е прѣкрасно нѣщо. Но ако Сърбия е вече въ война, ние тукъ, на тази наша граница сме задължени, ако бждемъ нагазени, като самостоятелна нация, уважаваща своето достойнство, да възспремъ онѣя илѣница, които ще искатъ да ни извадятъ отъ неутралитета. И ние ще имаме тази възможностъ.

Г. Кирковъ: Така. Значи, работата ще върви по редъ: най-напрѣдъ Сърбия, послѣ насъ, послѣ Румъния.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г. Сакжзовъ, това не е позволено по правилника.

Я. Сакжзовъ: Позволете, г. прѣдседателю! Тѣзи 200 хиляди австрийски войски, които съ омалямо-щени съ събарянето на Сърбия, като дойдатъ на нашитъ граници ще бждатъ още повече омалямо-щени, и, следователно, ние, българитъ, въ стремлението си да запазимъ нашата независимостъ и нашия неутралитетъ срѣщу нахлуването на Австрия, можемъ съ нашитъ сили да се противопоставимъ. Направете, г. Кирковъ, същото изчисление и къмъ другия фронтъ, на руския фронтъ, ...

Т. Лукановъ: Той държи втора рѣчь.

Я. Сакжзовъ: ... и тогава ще видите, че между двѣтъ воюващи страни, вие имате възможностъ да запазите неутралитета и независимостъта на татковината си; и не само това, вие имате възможностъ нѣщо повече да сторите: да сключите националното обединение за смѣтка на онѣи, които ни ограбиха, безъ да искаме да вземаме чуждото и безъ да искаме тѣхъ да ограбимъ. Ето моята мисль, справете се съ нея сега.

Г. Кирковъ: Вашата мисль, г. Сакжзовъ, е само думи и думи.

Я. Сакжзовъ: Това е.

Г. Кирковъ: Азъ казахъ по-рано, развихъ мисльта си, че театърътъ на военнитъ дѣйствиия се развива и отива на югъ, и срѣщу насъ нѣма да бжде сломената ужъ австрийска армия, когато става въпросъ да се отива къмъ Солунъ и къмъ Цариградъ. Това ще бждатъ армии, и ако вие бихте били, г. Сакжзовъ, малко нѣщо вѣщъ човѣкъ въ тази работа, нѣмаше да приказвате така.

Я. Сакжзовъ: За насъ е щастие, че тѣ се борятъ тамъ, а тукъ могатъ да пращатъ само вторитъ си призови; ние имаме срѣщу тѣхъ прѣсни войски.

Г. Кирковъ: Въ всѣки случай, г. Сакжзовъ, вие очаквате спасението на вашата родина отъ една игра — не повече.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г-да, стига съ прѣкъсванията; пазете редъ.

Г. Кирковъ: Защото вамъ ви казватъ, че балканскитъ народи, защитавайки се поотдѣлно, ще бждатъ бити.

Д. Драгиевъ: Какъ да ги съединимъ, джанъмъ?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Какъ да се споразумѣятъ?

Г. Кирковъ: Съединени заедно, тѣ ще запазятъ себе си и родината си.

В. Коларовъ: Гърция въ война ли е, Румъния въ война ли е? Съ тѣхъ не можете ли да прѣговаряте? Ако застанете на почвата на компенсациитъ, тогава нѣма пужда да се споразумѣвате. (Глъчка)

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля ви, г-да, пазете тишина!

Д. Драгиевъ: Г. Кирковъ! Противъ идеята за балканска федерация не може да се каже нито дума, ...

Г. Кирковъ: Но, или е рано, или е късно.

Д. Драгиевъ: Не че е рано или че е късно. — . . . по кагато вие, двама социал-демократи, българи, въ българския парламент не можете да дойдете до едно споразумение, до едно разбиране, до едно съглашение, не мислите ли, че е много трудно, за голъмо съжаление, тази балканска федерация, вчера, днес и утре да бъде една реалност? (Ржкочът-скане отъ лъвния център, дъбния център и дъбената. Смѣхъ.)

И. Пъевъ: Това вие забравяте, г. Кирковъ.

Г. Кирковъ: Несъмнено, трудно е. Ами вие сжко, г-да, разбирате ли се съ отъзън, съ които сте въ блокъ?

Д. Драгиевъ: Ако е въпросъ за благопожелание, азъ желая нѣщо повече отъ вась: азъ желая една държава на земното кълбо — это мойя идеалъ.

Д. Къорчевъ: И животинитъ образуватъ едно царство на земното кълбо: и мухитъ и плъхове.

Г. Кирковъ: Г. г. народни прѣдставители! Както виждате, това, което поддържа г. Сакъзовъ, се поддържа и отъ другитъ — поддържатъ го и народници, и панковисти, и всички; така мисли и правителството. Затова азъ казахъ, че нѣматъ никакво различие помежду си. България сама по себе си, играейки между еднитъ и другитъ, не може да се спаси. Е добръ, нека туй се констатира — и азъ туй собствено искамъ да констатирамъ — че въ България има двѣ политики: има една национална политика, поддържана отъ насъ — тя е политиката, която се гради върху обединението на балканскитъ народи за тѣхната защита, и особено въ този моментъ — и политиката на сепаративното дѣйствие на отдѣлнитъ балкански народи. Е добръ, българскитъ националисти казватъ: ръководѣйки България съ нейнитъ собствени сили и ерѣдства, ние не само ще я прѣдпазимъ отъ опасностъ, но ще я разширимъ. Добръ, ще видимъ, какво ще каже историята. Но, г. Янко Сакъзовъ, ще държите добръ на тая мисль, да не стане и съ нея, както съ мисльта за балканската федеративна република.

Я. Сакъзовъ: Вие какво съвѣтвате България? Чакаме вашия съвѣтъ.

Г. Кирковъ: Азъ казахъ какво. Вие съвѣтвате българското правителство да прѣговаря, . . .

Я. Сакъзовъ: И съ двѣтъ страни.

Г. Кирковъ: . . . не само съ еднитъ, ами и съ другитъ, а пъкъ азъ казвамъ на българското правителство, че то трѣбва да прѣговаря и да дѣйствува за обединението на тия балкански народи, за да се защитятъ. (Глъчка)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Г. Кирковъ: Ще оставимъ, г. Янко Сакъзовъ, историята да каже своята дума. — Но важното е едно, което трѣбва да констатирамъ. Г. Янко Сакъзовъ и къмъ тая идея за балканската федерация се отнесе така, както се отнесе и къмъ своя социализъмъ. Зау него социализмътъ е хубаво нѣщо, прѣкрасна идея, но днесъ не му е врѣмето. Балканската федеративна република е чудесно нѣщо, хубаво е, покаяния сж я учили, още нашитъ стари дѣйци сж я проповѣдали, но днесъ не върви, не струва.

Т. Луановъ: Днесъ не върви, а вчера бѣше утопия за него.

Г. Кирковъ: Азъ не искамъ да влизамъ въ подробности по този въпросъ съ г. Янко Сакъзовъ. Азъ мога да му кажа, че има моментъ, когато той казва, че балканската федеративна република е утопия, а слѣдующиятъ моментъ казва, че тя е единственото спасение, и т. н. Азъ нѣма да се простирамъ върху това, защото то значи да характеризирамъ г. Сакъзова — една работа излишна, която е извършена отъ самитъ събития.

Сега, г. г. народни прѣдставители, менъ ми остана много малко. Зададе се въпросъ отъ г. Стамболийски. Той каза: „Ако ние се съгласимъ да направимъ единъ съюзъ съ Гърция, съ Сърбия, съ Ромъния, добръ е, но Сърбия сега е въ борба“.

Н. Комановъ: Свързала е съдбата си съ Русия.

Г. Кирковъ: Чакайтѣ де, не дѣйте бърза. — Г. Стамболийски нѣмаше право да каже това, първо, защото той, ако не се дѣжа, бѣше партизанитъ за една уния даже съ Сърбия, и кралъ Петъръ да бъде нашия кралъ. (Смѣхъ)

А. Стамболийски: Никога не съмъ искалъ подобно нѣщо. (Глъчка)

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля тишина, г-да!

Г. Кирковъ: Какъ така, г. Стамболийски? Вие, който бѣхте готовъ даже да извършите уния — една идея, по нея може да се спори, но сѣ пакъ е идея — днесъ се страхувате да си подадете ръката къмъ тая Сърбия, която е въ война.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Тя води война, какъ ще ѝ се подаде ръка?

Г. Кирковъ: Пардонъ, нека е въ война съ Австрия. Та нашата борба, именно, е тамъ — да дадемъ на Австрия да разбере, че не може да влиза въ Балканския полуостровъ. Защо неврѣмѣнно да воювате? Когато вие противопоставите на една Австрия въ този моментъ 1½ милиона шикове, друго е влиянието. Искамъ да кажа, че ако съществуваше днесъ той балкански съюзъ, вие трѣбва да знаете, че Балканскитъ полуостровъ нѣщо да изиграе една значителна роля.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Това е безспорно.

Г. Кирковъ: Е добръ, азъ казвамъ, че не е безъ влияние и сега, и ви увѣрявамъ, че въ този моментъ, когато тѣ чуватъ, че такъвъ съюзъ се готви, не за да се сложи въ ръката на Русия, но за самоотбраната, за защитата на Балканския полуостровъ, това ще произведе необходимото впечатление. И не само това. Въ всеки случай, единъ съюзъ на балканскитъ народи въ този часъ се явява единственото спасение. Ако това е късно, толкова по-злѣ за насъ. Азъ казвамъ, че не часове, минути вече има. Послѣднитъ минути се живѣятъ, казвамъ. Когато австрийскитъ войски влѣзатъ въ Македония, свършено е съ вась и съ насъ — не, че азъ гледамъ трагично на работата — свършено е съ онии мечти, които вие имате. И тогава вие ще бждете нищо друго, освѣтъ пешка въ играта. Азъ не гледамъ черно на бждещето, не, но смѣтамъ, че нашия дългъ, дългъ на социалната демокрация, е да държимъ твърдо, че социализмътъ е единственото спасение на човѣчеството; балканската федеративна република е една стъпка къмъ него, е единствено ерѣдство днесъ за спасението на балканскитъ народи.

Отъ дѣсницата: Хж!

Г. Кирковъ: Може да ми викатъ „хм“, може да викатъ „ха“, тъй викаха и преди войната сръбци насть, за да дойдатъ друго да приказватъ. Е добръ, ние казваме тъй, което трѣбва, ние подчертаваме това, което е нужно, и казваме, че единство въ България ние имаме да добиемъ на почвата на коалиционния кабинетъ. Но, ние имаме единъ народъ, току-що излизалъ отъ война, който не иска война; не можете да го повикате ние днеска, макаръ да правите всички опити чрезъ печата, чрезъ събранията, да освобождава Македония.

Нѣкой отъ дѣсницата: Какъ ще го викаме да зашитава Сърбия?

Д. Благоевъ: Има една идея тогава.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Азъ апелирамъ къмъ васъ да оставите на умнитѣ хора, тѣ да прѣдѣлватъ казаното.

Г. Кирковъ: Идеята за това обединение е, която днесъ побуждава духа на народа. Идеята за съюзъ и подаване ръка въ тоя критически моментъ отъ живота на балканскитѣ народи ще повдигне духоветѣ въ балканскитѣ страни. Ето гаранцията ви. Добръ, ние го викаме, въ името на какво? Правителството ви казва: викаме го въ името на неутралитета. Добръ, народитѣ казва: некамы да бѣда неутралитетъ, знажете неутралитетъ. Но, г. Радославовъ, Вие гарантирате ли, че ще запазите този неутралитетъ?

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Да.

Г. Кирковъ: Вие такава гаранция подѣйте дава. Не искамъ да кажа, че вие ще го напуснете — васъ ще накаратъ да го напуснете. Всичкото е тамъ. Гарантирате ли вие този неутралитетъ? Не можете да го гарантирате.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Това, за което ние говорите, е атентатъ.

Г. Кирковъ: Не е само атентатътъ отъ вътрѣ. Васъ ще заставятъ отъ вънъ. Попитайте всички стратети, попитайте всички единъ военетъ, и той ще ви каже, да-ли, когато се развиватъ военнитѣ дѣйствиетѣ въ този потокъ, васъ ще ви питатъ, ще искатъ обяснение, или просто безъ обяснение ще ви кажатъ: „Вървете“. Е добръ, остава единъ якоръ на спасение; то е именно съгласиането, съюзяването между балканскитѣ народи. И азъ казвамъ: малко минути оставатъ. Малко минути оставатъ затова, защото единъ членъ отъ този съюзъ, е въ война, единъ членъ е въ опасностъ. И ако въ България, ако въ Гърция и Ромъния въ това врѣме, когато единиятъ членъ се дави, си пушатъ дулата и се смѣятъ — да, тѣ хубаво правятъ, но правятъ за главата си.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Не е върно.

Г. Кирковъ: Да, тѣ правятъ за главата, защото, казахъ ви, ние имаме гаранция за запазването на България, ние имаме гаранция, че ти не може сама съ свои сили и сръдства да се запази отъ грамадни този потокъ, който тече отъ сѣверъ на югъ. Вие не можете да кажете, да-ли имате гаранция, че ще останете цѣли, невѣрними въ тоя потокъ. И когато у васъ има такава националистическа изключителностъ, когато вие заставате на тая почва и не обръщате внимание, не давате внимание на туй, което става отгатъ, когато вамъ тоя жестоки примѣръ на една нещастна Сърбия не ви учи нищо, е добръ,

тогава излиза, че вие сте се рѣшили да се давите. Ако бѣше въпросъ да се давите само вие, управнитѣ, азъ най-сетнѣ, може-би, щѣхъ да поплача — хора сме — въпросътъ е, че не вие се давите, а дами се цѣлтъ единъ народъ. И не е гаранция онуй, което г. министъръ-прѣдседателътъ вчера и завчера говорѣше, че той е далъ доказателства, че е бранилъ България. Да, г. Радославовъ, Вие тѣ си мислите въ други врѣмена, но днесъ ние имаме една европейска война. Познавате ли Вие въ историята подобно явление, познавате ли Вие въ историята подобно събитие? Вие вѣрли ли сте и книгли ли въ подобни събития? Вие не сте нито вѣрли, нито книгли.

Х. Гендовичъ: А Вие?

Г. Кирковъ: Вие днесъ сте свидѣтели, за да станете утрѣ материятъ и да минете заедно съ насъ и цѣлия народъ подъ колесата на тая кървава оргия, на която се е прѣдалъ европейскитѣ капитализмътъ днесъ.

Нѣкой отъ лѣвия центъръ: И пролетариатътъ.

Г. Кирковъ: Да, пролетариатътъ е този, който днесъ хвърля хиляди жертви, . . .

Д. Драгиевъ: И който гласува кредити за войната.

Г. Кирковъ: . . . пролетариатътъ е този, който утрѣ ще спасява Европа отъ туй позорно извѣрство, въ което ти е изпаднала. Да, днесъ това е, на което вие се кланите, на което се кланя цѣлиятъ буржоазенъ свѣтъ. Ето до какво доведе той Европа, културна и цивилизована. Е добръ, ние сме при тѣлното убѣждение, ние сме и съ дълбоката вѣра въ тоя моментъ, когато много социалистически глави сж забъркани и отнесени по диволитѣ, че побѣдата на социализма е тѣй же вѣрна, тѣй неизбежна, както е неизбежно изгрѣването на слънцето утрѣ и други дещи. (Ражкоуфкане отъ крайната лѣвица) Туй вѣрваме ние дълбоко, и тая война, кървава, страшна, и този кървавъ урокъ, който трудяща се Европа получава днесъ, е цѣненъ за нея, цѣненъ за тая трудяща се и потисната Европа; цѣненъ, защото ако днесъ капитализмътъ въ Европа е сложилъ пушката и сабята въ раката на пролетариата, въпросъ е дали утрѣ той ще я вземе вече отъ раката му.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

Г. Кирковъ: Да, клатете вие глава. Вие можете да клатите глава, особено вие, г-да, отъ тая страна (Сочи лѣвия центъръ), защото това за васъ е тъмна нощъ. Вие не отивате по-далечъ отъ синюра на ваяната нива, не отивате по-далечъ отъ край на вапня нощъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, не обиждайте. Никой ораторъ няма право да обижда, макаръ и частъ отъ Народното събрание.

Д. Благоевъ: Вие тамъ да мълчите и да си гледате работата.

Г. Кирковъ: Моля, г. прѣдседателю, Вие взехте да губите спокойствие.

Н. Комановъ: Въ Германия пролетариатътъ се солидаризира съ кайзеризма.

Г. Кирковъ: Г. г. земледѣлци! Азъ казвамъ и повтарямъ: за васъ е непроницаема тайна това, което днесъ става въ свѣта; за васъ е непонятно това, което се извършва днесъ, и затова вие на този въпросъ не придавате никакво значение. Васъ този

въпросъ не ви интересува, може-би, затова, защото всичкото ваше внимание е съсредоточено въ единъ коалиционен кабинетъ. (Смѣхъ отъ дъсницата) Насъ този въпросъ днесъ не ви занимава; насъ ни занимава днесъ нѣщо по-важно, защото не коалиционниятъ кабинетъ ще създаде единодушието, единството въ българския народъ. Коалиционниятъ кабинетъ се явяватъ, вие ги виждате, напр., въ една Франция — фактътъ е свършенъ. Заплатата на Франция, казаха тамъ, тая политика слѣдватъ, дошли на помощъ. На насъ, които говорите за коалиционен кабинетъ, да ви кажа: нде денъ, когато това правителство ще ви изненада съ едно свое дѣйствиe на неговата политика, и вие тогава ще бъдете поставени прѣдъ дилемата: или съ него или противъ него, . . .

Я. Санжовъ: Да не бжде късно — това искаме ние.

Г. Кирковъ: . . . както ние въ 1912 г. бѣхме изненадани отъ жеста на г. Даневото и Решовото правителство. То обяви война, и ние, макаръ да виждахме това, което ни чака, макаръ редъ мѣсеци по-рано да изказахме туй, отъ което се опасявахме, трѣбваше да прѣклонимъ глава и да отидемъ при сѣмния народъ, въоръженъ, по сѣмния начинъ изненаданъ, вързанъ и пратенъ на касанищата; да отидемъ заедно съ него, и дотогава да вървимъ съ него, додѣто най-сетивъ мъченическиятъ кръстъ се смъкне отъ гърба му. Това, разбира се, и вие ще го направите, както го направихте и прѣди двѣ години. Е добръ, върно се каза, че трѣбва да се направи всичко, за да не бждемъ изненадани. Да, трѣбва да се направи всичко, но това нѣма да се направи съ коалиционен кабинетъ. Вие ще създадете единъ Ноевъ ковчегъ, вие ще се съберете хора, които се не разбиратъ, които нѣматъ еднакви гледища, отъ които една частъ ще искатъ да вървимъ съ Русия, друга частъ — съ Австрия, и колата на България ще остане на пати. (Възгласъ отъ земеделската група) Като говори туй, азъ не претендирамъ, че ще стане туй. Въ името на федерацията, . . .

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Какъ ще стане федерацията?

Г. Кирковъ: . . . заповѣдайте, направете единъ коалиционен кабинетъ. Ама вие самата идея не искате; вие искате да реализирате една съвършено овчедушна, една бѣдна идея на сепаративното националистическо дѣйствиe, и въ тая глосна идея вие търсите сътрудничество. Заповѣдайте, бждете заедно, но гответе се да поемете и отговорността, за да не он, както ние знаемъ — историята ни е учила въ България — слѣдъ като се свърши и се глътнатъ колата, всѣки да се обърне и каже: азъ нѣмамъ казахатъ.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Както за 16 юний.

Г. Кирковъ: Говете се за отговорността. Ако рѣшите въ единъ моментъ да станете министри, ождете твърди и характерни, и като ви викатъ да влѣзете въ кабинета, влѣзте, а не да ви казватъ: бай Иване, кѣдѣ отивашъ; ами тѣсницитъ ще отидатъ да те ругаятъ. Ти като си усвоилъ идеята да станешъ министъръ, бжди министъръ, върви, служи. Ти ще служишъ на една кауза, споредъ насъ, лоша, но ти ще и служишъ, както трѣбва. Е добръ, това е именно, което трѣбва да се изтъкне. Ние, тѣснитъ социалисти, не претендираме за министерски кресла, защото ние мислимъ, че на тия кресла нищо особено се не прави. За насъ е важно друго, за насъ е важна тая именно идея, тази политика, на която ние служимъ съ години, която ние проповѣдваме. За нейната проповѣдъ ние искаме прѣмахване военното положение, защото тая проповѣдъ тамъ срѣща спѣнка.

И за това, както ви казахъ, три окръжни сж издадени противъ насъ, социалиститъ, за да ни държатъ заложени устата, да ни вържатъ езика, да не смѣемъ да говоримъ въ България нищо друго, освѣнъ само едно: за Австрия, за Русия; хвалено на германцитъ и хвалено на руситъ.

В. Молловъ: Забранено е.

Г. Кирковъ: Не е забранено. — Митинги не ставатъ отъ насъ, но ставатъ въ всѣки случай молебени по черквитъ, отъ амвонитъ на черквитъ се проповѣдва. Туй става. Разбира се, туй не прѣчи на правителството въ неговата неутрална политика — нѣй ще лѣжемъ и единтъ, и другитъ, та на край ние да бждемъ излъгани. За тая идея на балканската федерация, на съюзяване на балканскитъ народипѣтъ нѣма; за нея има окръжни, за нея има прѣслѣдвания, за нея има запрѣщения, за нея има подаване думата. И затуй ние използваме по-длѣжко, по-продължително врѣме тая трибуна, за да кажемъ цѣлата тая идея въ нейната пълнота, и отъ тукъ, отъ тая трибуна да я чуе българскиятъ народъ, защото той нѣма нищо противъ нея, защото той е готовъ за нейното осмѣествяване да даде и жертви, защото въ нея вижда своето собствено спасение. Въ нея спасение не виждатъ тия, които сж скарапи, тия, за които въ тоя съблиментъ исторически моментъ, когато се задава въпросътъ, ще съществува ли България или нѣма да съществува, тѣхната голѣма амбиция, тѣхната национална идея не отива по-нататкъ отъ чертането границитъ на велика България и коалиционен кабинетъ накрая. Е добръ, това е то дребното, това е то малкото въ тоя исторически моментъ, което произвява малката България. Е добръ, ако ти е такава, ако ти не е въ състояние да се издигне до разбиране на историческия моментъ, ако ти слѣпенската хвърля своето бждѣше въ тъмното, неизвѣстното, въ играта на борящитъ се страни, то тогава тази България очевидно трѣбва да се е наситила на 35-годишния свободенъ животъ, очевидно и е домигнѣло за 5-вѣковното робство, очевидно иска да се върне и да легне на старата корава възглавница на робството и мюзора, защото тя е некадърна, както не бѣха кадърни балканскитъ народи въ миналото да си подадатъ ръка за защита отъ нашествието на варварина и станаха негова плячка. Така и днесъ сж неспособни тия народи да се издигнатъ. Тѣхнитъ рѣжководящи класи, тѣхнитъ династии въ името на своитъ собитни интереси хвърлятъ тия народи поотдѣлно на изтрѣблението на капитализма, на изтрѣблението на милитаризма, на изтрѣблението на завоевателната политика на европейскитъ сили. Е добръ, вие, които се титулувате народни прѣдстатели, внимавайте и мислете, защото, ако вие днесъ, разгрѣщайки българската история, се възмущавате, ругаете, вжтрѣшно кините срѣщу прѣдателяството, безумията и жсоредеството на прѣдтитъ, тия, които сж били тогава близо до вашето положение, то слѣдующето поколение, може-би не вече въ една независна България, ще има само да се изплюе върху страшицитъ на тая шоворна история. (Ржкоплѣскане отъ крайната лѣвица)

(Прѣдседателското мѣсто заема изново г. прѣдседателъ)

Прѣдседателъ: Има думата г. Петъръ Даскаловъ на мѣстото на г. Калцова, когото замѣства.

П. Даскаловъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдстатели! Никога отговоръ на тронното слово не се е разглеждалъ при едни събития, каквито днесъ се разиграватъ, при едни събития, които указватъ влияние не само вжтръ въ страната, но които сж отъ всесвѣтско значение. Че тия събития, които се

разиграват по-далече от прѣдѣлитѣ на България, указват влияние върху насъ, това доказва факта, че всички господа, които излъзоха досега на трибуната и говориха, говориха главно върху нашата външна политика, външна политика свързана съ бъдещето на България. Безъ съмнѣние, г. г. народни прѣдставители, критичността, важността и сериозността на момента е добръ схваната отъ всички. Има едно общо съгласие между всичкитѣ само върху тая точка, защото истина е, че събитията, които се разиграват и които отъ три мѣсеца приковаватъ вниманието на всички, сж събития, които ще окажатъ въ края на крайщата едно голѣмо влияние върху картата въобще на Европа.

Тукъ е излишно, чини ми се, г. г. народни прѣдставители, както направиха нѣкои, да влизамъ въ дълги исторически изслѣдания и да търся онѣзи причини, които накарала европейскитѣ държави да приобърнатъ до оръжието за разрѣшаване на своитѣ въпроси. Мога да отбѣлжа едно нѣщо само, че историята до днесъ не е забѣлжавала една война съ толкова всеобщо значение, защото днешната война прѣмина границитѣ на Европа и се прѣхвърли въ по-далечни мѣста, вслѣдствие участието на държави съ широки колониялни владѣния и интереситѣ на които съвпадатъ или сж тѣсно и неразривно свързани съ тия на воюващитѣ държави. Въ този голѣмъ конфликтъ, прѣдъ който ние, една отъ най-младитѣ, една отъ най-новитѣ държави на Балканитѣ, стоимъ, естествено е, че трѣбва да си опрѣдѣлимъ нашето положение, положение, което да гарантира най-добръ сигурността и бъдещето на държавата. Интересно бѣше азъ и всички вие да чуемъ отъ всичкитѣ господа, които излъзоха да говорятъ тукъ, тѣхнитѣ мнѣния, защото възъ основа на тѣхъ ние ще можемъ да се произнесемъ както за политиката на правителството, така и за оная политика, която се прѣпоръчва отъ страна на партийнитѣ водители отъ опозицията, било въ она моментъ, когато ще се рѣшава участъта на цяла Европа, било когато ще дойде моментъ България да дѣйствува — въобще да се опрѣдѣли политиката на България, да се опрѣдѣли онѣзи пакъ, който е най-правиятъ за нея. Интересно бѣше, казвамъ, да чуя всички тѣзи мнѣния, за да види, да-ли тѣ почиватъ на нѣкакви здрави основи и отъ тамъ да си извади заключението, да-ли политиката, която се ръководи отъ правителството, е политика атакуема, е политика, която носи въ себе си грѣшки. Като изключимъ г. Киркова, който говори за единъ фантастиченъ балкански съюзъ, който считатъ за неосъществимъ даже тѣхнитѣ роднини по политически убѣждения, широкитѣ социалисти, въ рѣшитѣ на всички други г. г. прѣдставители на партийтѣ, които се готвятъ да управляватъ и които критикуватъ правителството, има само двѣ главни точки, които трѣбва да се отбѣлжатъ и характеризиратъ. Първата е, че правителството води една политика на неутралитетъ, която се одобрява отъ всички. Всички се изразиха, че досегашната политика на правителството е политика, която намѣрва съчувствието и поддрѣпката имъ, обаче, правятъ слѣдъ туй своитѣ резерви и казватъ: правителството прави една грѣшка, че не прѣговаря съ тройното съглашение. Втората точка е, че тѣ намиратъ основна грѣшка въ това, дѣто нѣма съставенъ общопартиенъ кабинетъ. Виждате, г. г. народни прѣдставители, въ колко прости двѣ думи се изразява всичкото искане и всичката политика на опозицията.

Отъ три-четири мѣсеца насамъ — азъ ще кажа и отъ повече, не откогато настѣлиха тѣзи страшни събития за Европа, но и отъ по-рано още — въ сжщностъ политиката на нашата опозиция не се състои освѣнъ само въ това, да иска отъ българското правителство да се оттегли, за да бѣде замѣстено то отъ единъ общопартиенъ кабинетъ, който най-добръ

ще защити интереситѣ на страната. Напразно вие ще търсите въ тѣхъ да покажатъ силата на тоя кабинетъ, който тѣ искатъ, който, споредъ тѣхъ, е потребенъ и необходимъ за държавата, било въ тия врѣмена, било въ онѣзи, въ които тѣ по-напрѣдъ го искаха. Азъ въставамъ противъ тази идея. Намирамъ я не само за идея неосъществима по практическитѣ резултати, които не би могла да даде, но въобще по принципъ я намирамъ за идея крива и фалшива, защото никадѣ нѣма да намѣрите държава, която е търсила и намирала своето спасение въ единъ такъвъ кабинетъ, какъвто ни се сочи отъ страна на опозицията. Моето мнѣние е, че това искане, съ което излизатъ онѣи господа отъ шестъ и повече мѣсеца насамъ, не е въ сжщностъ за да имаме единъ общопартиенъ кабинетъ, а е въ сжщностъ единъ начинъ за борба противъ правителството, за да бѣде то провалено и вмѣсто него да дойде оная група отъ опозицията, която днесъ най-много настоява за общопартиенъ кабинетъ. Защото много добръ знаятъ и г. Даневъ, и г. Малиновъ, и всички господа отъ опозицията, че въ единъ кабинетъ, въ който ще бждатъ върежнати да работятъ всички тѣ заедно съ господата, които днесъ прѣдставятъ българското правителство, нѣма да има никаква политика, нѣма да има никакви допирни точки помежду имъ, и вмѣсто да се разбератъ, тѣ повече ще се прѣпираатъ и каратъ, и нѣма да се разбератъ въ нищо. Даже въ нашето минало, когато сждбитѣ на страната сж били въ едно опасно положение и сж искали сътрудничеството на всички наши обществени сили, даже и тогава вие нѣма да намѣрите събрани всичкитѣ тия сили наедно, за да управляватъ държавата; даже тогава ще намѣрите, че се съединяватъ само онѣзи държавници, на които общитѣ идеи по управлението на държавата, общитѣ идеи по онзи духъ, който трѣбва да царува въ управлението на държавата, сж били близки, сж били еднакви — тѣ сж ги съединявали, нѣщо повече, тѣ сж ги карали за една по-усилена борба срѣщу онѣзи, които сж искали да ги атакуватъ, които сж искали да имъ наложатъ своя политика. Така въ сжщностъ е било положението въ миналото, така си го прѣдставямъ и сега, ако би имало правителството слабостъта да се оттегли, за да даде мѣсто на единъ такъвъ широко-коалиционенъ кабинетъ, или ако събитията биха дошли да докартъ по необходимостъ единъ такъвъ кабинетъ. Връщамъ се на едно по-късно врѣме отъ недалечното минало, когато г. Гершовъ и г. Даневъ управляваха страната, за да ви покажа, че даже и тогава, когато усилията на всички синове на туй отечество бѣха необходими да бждатъ сплотени и съединени, единъ общо-коалиционенъ кабинетъ не се състави. Обаче, имаше едно нѣщо: когато правителството на г. Гершова и г. Данева обяви войната въ името на освобождението на нашитѣ братя въ Македония, именно безъ да бѣде съставенъ нѣкакъвъ общопартиенъ кабинетъ, всички синове на това отечество дадохъ поддрѣпката си на туй правителство. Защо? Защото виждаха въ самата война осъществяването на националния идеалъ, виждаха едно дѣло, което се желаше и поддрѣпваше отъ всички. Слѣдователно, безъ туй желание, безъ туй искане, безъ осъществяването идеята за широко-коалиционенъ кабинетъ, въ сжщностъ народътъ бѣше сплотенъ. Всички партии свиха знамената, заявиха това въ Народното събрание, заявиха това въ своитѣ печатни органи и единството на нацията бѣше силно. Обаче слѣдъ това, когато се започнаха нещастията за страната, когато почна страната да се тика отъ една грѣшка къмъ друга, когато критиката на правителствената политика започна да става сериозна и дѣлата на правителството атакувани, тогава вече, колкото и усилия да направи г. Даневъ за единъ коалиционенъ кабинетъ, опитва-

нията останаха суетни, останаха напразни. Защо? Защото бездната бѣше вече отворена, защото всѣки виждаше, че не може да тегли колата заедно съ човѣкъ, който опропасти страната, който я тикна въ една неизвѣстност, въ една голѣма пропаст; никакви усилия на никого не можеха да бждатъ отъ полза, за да може да се състави единъ такъв кабинетъ, какъто той желаше. Такъв кабинетъ не можеше да се състави не зарадъ туй, защото г. Радославовъ, г. Тончевъ и г. Геннадиевъ не сж желали. Моето убѣждение е — и мога да ви го кажа — че отъ тогавашнитѣ оппозиционни партийни водители, които сега сж на власт, имаше нѣкои, които искрено искаха и се мъчеха даже дано се състави общо-коалиционенъ кабинетъ, но такъв не можа да се състави само затуй, защото и единъ, и другитѣ партии, които на анамената си имаха записани други нѣща, не можеха да иматъ абсолютно нищо общо. Такъв кабинетъ не можа да се състави, независимо отъ хитруванията на г. Данова непрѣмънно да състави самъ кабинетъ, независимо и отъ хитруванията, може-би, на други да съставятъ тѣ сами кабинетъ възъ отъ волята и желанието на г. Данова. Желанието на оппозицията въ тия врѣмена да се създаде единъ такъв общо-коалиционенъ кабинетъ, е едно желание отъ сжщия характеръ. Вие сами съзнавате, че то е невъзможно, вие сами чувствувате несъстоятелността на туй искане, като нѣщо здраво, като една идея, която може да даде една спасителна политика за България. Вие го чувствувате, толкова повече, защото сами признавате, че досегашната политика на правителството е политика, която е дала добри резултати. Когато вие всички дойдохте тукъ, на трибуната, и казахте: „Вие, г-да, които управлявате, съ вашата политика на неутралитетъ до днесъ, ни задоволихте, вие ни задоволявате“, какъ мислите вие, че съ вашето искане да атакувате туй правителство и неговата политика, като основавате вашето искане за единъ общопартиенъ кабинетъ на подозрѣнието за една бждеща измѣна на тая политика, какъ мислите вие, че ще се оправдае това нѣщо? Сетнѣ, г. г. народни прѣдставители, има въ държавното управление единъ принципъ, който въ сжщностъ е въ живота на държавитѣ, въ живота на народитѣ: той е, че никога не е множеството, което дава най-правия пътъ, че не всѣкога всички събрани оппозиционни или неопозиционни умове, всички събрани сили на нацията на едно мѣсто ще дадатъ истинския, правия пътъ на страната. Често пъти, и не често пъти, но винаги за държавата единъ е билъ човѣкътъ, който я е водилъ къмъ славата и побѣдата, единъ е билъ онзи, който и е давалъ щастието и който е избиралъ правия пътъ.

А. Стамболийски: То е отживѣло врѣмето си.

П. Даскаловъ: Не е отживѣло, г. Стамболийски; даже днесъ, въ врѣмето на най-голѣмата демократичностъ на управлението, когато народътъ взема най-голѣмо, най-широко участие въ управлението, и днесъ пакъ едно лице ще бжде въ нацинтѣ, което когато излѣзе и поведе тоя народъ, цѣлиятъ народъ ще бжде принуденъ да върви, ще-неще, подиръ него, и вие ще вървите подиръ неговата воля, ако тя бжде силна, ако тя бжде мощна. Да, върнете се една година назадъ, когато бѣше катастрофата, и вие бѣхте въ числото на тѣзи, които се питаха: дѣ е у насъ онзи държавникъ, който да турне държавата на онуй мѣсто, на което трѣбва да стои? Нѣмаше го. Нѣма по-свободна държава, съ по-демократично управление отъ Съединенитѣ-щати, г-да. Вижте, какво става тамъ. Примѣрътъ, ако искате да го използвате, ще го намѣрите тамъ. Единъ Рузвелтъ се явява съ такова едно влияние

въ държавата, влияние, което бѣше по-силно въ известни моменти, отколкото е влиянието на германския императоръ.

А. Радоловъ: Вземете Наполеонъ I и Наполеонъ III. Наполеонъ I води нацията и си счупи главата въ св. Елена, а Наполеонъ III си счупи главата въ Седанъ.

П. Даскаловъ: Азъ ви говоря за държавници, за политически мъже, на които гениятъ не имъ е измѣнилъ, които сж опѣнли добри силитѣ и способноститѣ на народа си, които сж го познавали и които въ най-критическия моментъ за държавата сж избрали она пътъ, който е билъ най-потрѣбниятъ, за да се излѣзе на добро мѣсто. Примѣрътъ отъ тамъ ще ви дойде тукъ сега. Вие виждате днесъ какво става.

А. Радоловъ: Гениятъ на Наполеона не му измѣни.

П. Даскаловъ: Вие чухте всички отъ ваша страна, въ туй число и г. Стамболийски, съ своитѣ проповѣди, които на всѣка една стѣпка се облъскватъ една съ друга, които си противорѣчатъ, защото въ самата имъ сжщностъ нѣма, освѣтъ едно основно пѣщо: елате да седнемъ тукъ всички да управляваме. Защото отъ известно врѣме насамъ отъ нашитѣ държавници между вашата срѣда, на които липсва идеята, за да намѣратъ здравия пътъ, нищо друго не чуваме, освѣтъ тая остарѣла пѣсенъ, негодна за нищо, но въ всѣки случай най-настойтелно изтъквана, проповѣдвана отъ всички — да се състави общопартиенъ кабинетъ. Защото вие винаги казвате: „Ние се боимъ при този голѣмъ конфликтъ въ този моментъ, когато цѣлиятъ свѣтъ се възпнува и се бори, че ние, съ нашия неутралитетъ, който сме прокламирали сега, нѣма да отидемъ докрай“. Всички тукъ дойдохте и признахте една истина, че ние съ нашия неутралитетъ докрай нѣма да отидемъ, ние ще трѣбва да дѣйствуваме. Тамъ е опасението и страхътъ за васъ и за вашата политическа мисль, това ви възпнува, но не смѣете явно да го кажете. Вие искате да кажете: ние трѣбва да вървимъ съ Русия, ние трѣбва да се ангажираме съ нея въ бждущитѣ наши комбинации, за да се противопоставимъ на другата группировка; вие, слѣдователно, които идете и казвате, че политиката на неутралитетъ, усвоена отъ правителството, даде своитѣ резултати и е полезна, вие, съ другата вече частъ отъ вашитѣ искания, отхвърляте тая политика и искате да пригответе българския народъ за този моментъ, въ който трѣбва да се бори. Никой не е казалъ или никой не може съ най-голѣма положителностъ да твърди, че България непрѣмънно и докрай ще остане съ неутралитета си, но азъ се чужда на опѣзи, които идатъ да твърдятъ тукъ, че непрѣмънно България ще бжде длъжна да излѣзе отъ тоя неутралитетъ. Вие, за да изкажете туй положение, че България е длъжна да излѣзе отъ тоя неутралитетъ, че тя ще трѣбва да се намѣси въ тоя всесвѣтски конфликтъ, какво ни изнасяте? Изнасяте туй, което г. Стамболийски съ една напвностъ дойде тукъ да разправя — и не ще съмнѣе, отъ мнозина да се повѣрва; чухъ да се твърди сжщото и отъ г. Киркова въ друга форма. Вие, г. Стамболийски, излѣзохте да изкажете като положителностъ опова Ваше вѣрване, че Германия и Австрия сж тръгнали да се борятъ, за да завзематъ Солунъ и Цариградъ, или че днесъ или утрѣ, въ скоро едно врѣме, германскитѣ и австрийскитѣ войски ще прѣгизатъ България и ще отидатъ въ Цариградъ.

А. Стамболийски: Пятътъ имъ е прѣзъ тукъ.

П. Даскаловъ: Тѣй мислите вие.

А. Стамболийски: Ако Вие мислите иначе, то е друго: Вие ходихте тамъ.

Прѣдседателъ: Моля, г. Стамболийски.

П. Даскаловъ: Другиятъ бѣше г. Кирковъ, ако не се лъжа, който пъкъ твърди, че България непрѣмѣнно ще трѣбва да излѣзе отъ този неутралитетъ, защото не може иначе, такава е положението, че ти трѣбва да излѣзе отъ тоя неутралитетъ. Че има държави, които могатъ да обявятъ своя неутралитетъ и да останатъ докрай съ него, то е безсъмѣнно. Съ максими и съ общи фрази, г-да, нищо не можемъ да рѣшимъ тукъ. Ако една малка Холандия съ своя неутралитетъ ще си остане въпроятно неутрална докрай, както и Швейцария и Норвегия, защо да не допуснемъ, че и на България, може-би, щастieto да ѝ се усмихне и да остане докрай неутрална?

Отъ лѣвия центръ: А-а-а! „Може-би!“

П. Даскаловъ: Може-би. И ето защо ви казвамъ, че вие съ смѣли максими не можете да излѣзете тукъ. Моето мнѣние е, че австрийски и германски войски нѣма да пропѣлзатъ прѣзъ България, нѣма да минатъ прѣзъ нея, нѣма да прѣкрачатъ трупана г. Стамболийски и на никого тукъ, и че войната, която се води между двѣтъ групировки, нѣма да прѣминаватъ прѣзъ насъ, за да ходятъ въ Цариградъ.

Д. Драгиевъ: (Въразява нѣщо)

П. Даскаловъ: Нѣма нужда човѣкъ да ходи въ Германия, г. Драгиевъ, за да се убѣди въ тая истина, която е много очевидна. Вие знаете много добръ, че тѣзи велики държави, които се биятъ сега помежду си, пазятъ силитъ си за себе си и не могатъ да прѣсекатъ своитѣ войски тамъ, дѣто трѣбва, и тамъ, дѣто не трѣбва, или пъкъ да бждатъ плашили на този или онзи, а ги водятъ на други страни. Следователно, казвамъ, това е едно погрѣшно мнѣние, което се изказва пакъ отъ съображение, за да се оправдае онуй ваше желание, че непрѣмѣнно се налага да има единъ общопартиенъ кабинетъ, че непрѣмѣнно България ще трѣбва да се намѣси въ тая всеобща и голѣма война. За насъ ще бжде най-големо щастие, ако ще останемъ незасегнати отъ тия събития и останемъ докрай неутрални. Да-ли, обаче, ще останемъ докрай неутрални, това едва-ли нѣкой е въ състояние да го твърди.

А. Стамболийски: Вие го подкрѣпите.

П. Даскаловъ: Защото, г. г. народни прѣдстатели, вѣнъ отъ тѣзи велики държави, които влизатъ въ тая война, които иматъ свои интереси, ние сме една държава, макаръ и малка, както твърдятъ всички, но държава също съ свои интереси и своя политика. Изкуството на нашитѣ държавници, на тия, които днесъ управляватъ страната, трѣбва да бжде насочено главно въ това, да избератъ онзи моментъ, който е необходимъ за дѣйствието, ако потрѣбва, или да продължатъ до край тази неутралностъ, която е прокламирана, която е одобрена и усвоена отъ всички насъ. Ако вие намирате, и ако вие поддържате, както го правите тукъ, отъ трибуната на Народното събрание, че тая политика, която досега е усвоила правителството, е дала добри резултати, нѣма никакви причини да се съмнѣвате, че правителството въ едно близко или далечно бждше ще извърши една погрѣшна стѣпка, ще измѣни на тая политика, която се стреми да даде на страната и на нацията онова, което е необходимо. Лично азъ имамъ пълна вѣра въ нашето правителство. . .

А. Стамболийски: Има си хасъ да я нѣмате!

П. Даскаловъ: . . . имамъ я отдавна, защото още когато започнаха постепенно-постепенно събитията катастрофални да падатъ върху главата на България, още тогава азъ бѣхъ онзи, който искахъ да дойдатъ либералитѣ да управляватъ въ страната, защото още тогава азъ казахъ, азъ прѣдвидѣхъ, азъ чувствувахъ въ себе си, въ въздуха, въ нацията, въ страната и на всѣка една стѣпка, че нѣма въ тая страна една политика по-права отъ оная, която либералитѣ съ водили въ миналото и която и до днесъ въ управлението имъ даде онѣзи резултати, които бѣха потрѣбни за насъ. Вие виждате, г-да, че отъ какъто ние управляваме, отъкогато се сключи букурешкиятъ договоръ, наложени отъ събитията, България е единствената страна на Балканитѣ, която се радва на спокойствие, на което всички завиждатъ. Откогато ние управляваме, и Сърбия, и Гърция, и Романия, всички бѣха вълвлѣчени било въ мобилизация, като сетиъ домобилизираха своитѣ войски, било въ непрѣкъснати военни дѣйствиия срѣщу чети или въ по-големи военни акции, както, напр., Сърбия. Единствената страна на Балканитѣ, която остана съ пълно спокойствие да очаква събитията и да ги използва, това е България. Това не се дължи само на външни условия, г-да. Външнитѣ условия, може-би, помогнаха за това, но туй се дължи на онази политика, която е усвоена отъ правителството. Защо? Затуй, защото при онова голѣмо влияние, което се упражнява отъ извѣстни държави, ако щете, отъ всички държави, за да вземемъ и ние участие въ онѣзи голѣми всеобщестни събития, що се събдзаватъ, г-да, че много значи онова правителство, което ръководи съдбинитѣ на страната, и онѣзи ангажменти, които то ще посме. Не съмъ само азъ, който казвамъ това. Единъ човѣкъ, като г. Стамболийски, който всѣки денъ прави свѣщаніе съ партиянитѣ шефове, за да чертаятъ политиката на правителството, дойде тукъ да признае, че ако русофилитѣ бѣха били на властъ, страната щѣше да се тикне непрѣмѣнно въ авантюра. А пъкъ че щѣше България да се тикне въ грозна авантюра, ако русофилитѣ бѣха на властъ, азъ въ това ни най-малко не се съмнѣвамъ — вие може да се съмнѣвате, но азъ никакъ не се съмнѣвамъ. Защото извѣстни сж онѣзи усилия, които се правятъ отъ страна на Русия, отъ страна на Франция и Англия, чрѣзъ тѣхни официални или неофициални лица, които идватъ тукъ, въ България, и чрѣзъ печата, за да могатъ да ни ангажиратъ въ онази борба, която е въ тѣхна полза. И не ще съмнѣние, въ всичката тая борба, който повече спечели отъ неутралнитѣ държави, който повече сили присвои къмъ себе си, той ще има повече шанса за една пълна и окончателна побѣда и за една по-пълна сподука. Мене ме апострофиратъ и питатъ да кажа за противното, сир. искатъ да речатъ: вие сте хората, които водите една политика съ Австрия и Германия; значи, вие сте ангажирани тамъ. Е добръ, г-да, ако отъ тукъ (Сочи лѣвицата) се казва, че ако русофилитѣ бѣха на властъ, щѣха да тикнатъ България въ една военна акция, вие виждате, че тѣзи хора, които управляватъ съ онази политика, която водятъ, не сж тикнали страната въ никакви авантюри, въ никакви ангажменти. Страната етои свободна отъ всѣкакви ангажменти, готова да повика армията си да изпѣлни дълга си, ако с потрѣбно тогава, когато моментитѣ ще настѣпятъ. Вие виждате, следователно, че имаме всичката гаранция, че при днешното правителство интереситѣ на страната ще бждатъ всецѣло запазени и че нѣма да се направя никаква грѣшка, която да ни докара нѣкаква катастрофа, каквато сме прѣживявали, откогато ако противната страна бѣше на властъ.

Отъ друга страна никаква гаранция не ни дава вашето желание за създаване общопартиенъ каби-

нотъ, защото, ако излиза тукъ и г. Малцинъ, който се счита за по-умѣренъ отъ опозиционнитѣ шефове въ русофилството си, ако излиза и г. Даневъ, и г. Теодоровъ, и г. Костурковъ отъ радикалитѣ, и г. Сакъзовъ отъ широкитѣ социалисти, и ви казватъ: „Прѣговарийте съ Русия“, какво значи това пѣщо? Вие, които ни карате да прѣговаряме, вие искате да ни кажете: влѣзте въ дѣйствиѣ. Защото мислите ли, че една държава, като Русия, която ще почне да прѣговаря по компенсацитѣ, които ние ще искаме по нашитѣ национални идеали, нѣма да ни каже своитѣ искания да влѣземъ въ нейната орбита? Очевидно е, прочее, че онаѣ политика, която е усвоена отъ правителството, политиката на неутралитета, противъ която никой отъ васъ не поемѣ да каже нито дума, е политика, която отговаря на интереситѣ на страната, тя е политика, която е усвоена отъ нацията, тя е политика, слѣдователно, която дава силата на правителството, и основано на тая сила, правителството има право да ви каже: азъ водя тая страна изъ оная пѣтъ, който е най-спасителенъ за нацията, и слѣдователно, да иска отъ васъ онуй довѣрие, което му е необходимо.

Нѣкой отъ лѣвия центъръ: Кажете нѣщо за народния комитетъ.

П. Даскаловъ: За народния комитетъ, г-да, чухъ пѣколко пѣти подмѣтанія отъ васъ. Не знамъ въ какво се състои неговиятъ грѣхъ. Народниятъ комитетъ е направилъ пѣкакви засѣдания и е вземалъ пѣкакви резолюции или рѣшения, които отговарятъ на националистичнитѣ идеали. Народниятъ комитетъ е взелъ рѣшения, които вие сами одобрявате.

Нѣкой отъ лѣвия центъръ: Рѣшение за окупацията на Македония.

П. Даскаловъ: Най-сетѣ, народниятъ комитетъ не е онази рѣшающъ факторъ въ страната, на който думата трѣбва непрѣмѣнно да се слуша. Вие имайте прѣдъ видъ едно нѣщо: ние се научихме отъ миналото и знаемъ много добръ да цѣнимъ отговорността, която единъ държавникъ, единъ, който управлява страната, трѣбва да има. Днешното правителство е съзнало всичката тежестъ на отговорноститѣ по управлението въ сегашнитѣ врѣмена и е гордо съ туй, че тѣзи отговорности ще може да ги понесе и да не позволи никому да може да упражни онуй странично влияние, което вие постоянно изтъквате и отъ което се бонте. Азъ считамъ, че управлението на либералитѣ е допринесло твърдѣ много въ туй отношение, г-да, защото въ своята политика то не се ръководи отъ никакви външни фактори, отъ никакви странични влияния, и нѣма защо да се бонте, че било пѣкаквъ народенъ комитетъ, било

пѣкой другъ, ще окаже пѣкакво влияние върху политиката му. Не само това нѣма да окаже значение, но даже, когато венчки партийни шефове се събератъ и взематъ рѣшение, ако то не отговаря на онази политика, която правителството мисли, че е най-права, нѣма и тѣхното рѣшение да има значение. Защото въ всѣки случай ние, които управляваме и които поддържаме туй правителство, искаме да му кажемъ и да му дадемъ нашия съветъ: да не слуша и да не се влияе отъ никого, да не се управлява отъ никого, но да управлява. Нашата страна ще бѣде щастлива и особено въ тия врѣмена политиката ще докара добри резултати само тогава, когато ще има едно правителство, което да управлява, а не да го управляватъ. И не мислете, че когато било различнитѣ комитети, било различнитѣ държавници, самозванци или официални прѣдставители на опозиционнитѣ партии, излѣзатъ съ искане и рѣшение, което нѣма да отговаря на една политика полезна за страната, тѣхната дума и тѣхното рѣшение ще бѣде отъ голѣмо значение.

По въпроса, прочее, за външната политика на правителството, въпросътъ, който се разглежда отъ венчки тукъ и който служи като основа при разглеждането на тронното слово, азъ не видѣхъ правителството да бѣше атакуемо отъ пѣкого, не намѣрихъ нито една сериозна критика върху онова, което правителството въ своята политика и въ своя активъ има, за да може да се гласува противъ отговора на едно тронно слово, което съдържа именно политиката на правителството. Отъ страна на опозицията трѣбваше да чуемъ опѣтвания и съвети такива, които да бѣдатъ не само въ рѣзко различие съ политиката на правителството, но и да показватъ онази погрѣшна политика, която ще бѣде отъ опасностъ за страната. Никѣдъ и въ нито една отъ рѣчитѣ на г. г. опозиционнитѣ прѣдставители не чухъ подобно нѣщо. Считамъ, прочее, че отговорътъ на тронното слово въ тая си точка, въ тая си основа всецѣло трѣбва да бѣде гласуванъ и приетъ, съ което ще дадемъ една поддръжка отъ наша страна на правителството за неговата политика. (Ръкоплѣскане отъ пѣкон отъ дѣснината)

Прѣдседателъ: Наблюдава частъ 8. Желаетъ ли Народното събрание да се продължатъ дебатитѣ и разискванията по въпроса, който ни занимава, или да ги оставимъ за утрѣ? Които желаятъ да се продължатъ разискванията сега да си вдигнатъ рѣката. (Малцинство) Остава, значи, утрѣ да се продължатъ разискванията по отговора на тронното слово и, ако остане врѣме, ще се докладватъ прошения, понеже утрѣшниятъ день, по правилника, е опрѣдѣленъ за разглеждане прошения.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 7 ч. 45 м. вечеръта)

Прѣдседателъ: Д-ръ Д. К. Вачовъ.

Подпрѣдседателъ: Д-ръ И. Момчиловъ.

Секретаръ: М. Зелковъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гѣлѣбовъ.